

EVLİLİKTE DENKLİK KONULARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Şevket PEKDEMİR*

Öz

Fıkıh literatüründe kefaet olarak ifade edilen evlilikte denkliğin şart olup olmadığı konusunda ihtilaf edilmiştir. Evlilikte denklik şartı müçtehid imamlar döneminden sistemleştirilerek ayet ve hadisler ışığında örfün de etkisiyle bazı kriterler belirlenmiştir. Bu makalede evlilikte denklik konularıyla ilgili yaklaşımlar incelenecektir..

Anahtar Kelimeler: Kefaet, Denklik, Nikah, Veli, Fesh.

A Review on the Matters of Equality in Marriage

Abstract

In the literature on Islamic Law (fiqh), there is a dispute on the necessity of equality in marriage, known as kafa'ah. The requisite for equality in marriage was systematised into criteria in the light of the verses of the Quran and Hadiths and the tradition in the period of the Great Imams. In this article, approaches to the issues of equality in marriage are reviewed..

Keywords: Kafa'ah, Equality, Marriage, Saint, Annulation

Giriş

Evlilikte denklik şartının temelinde kadının utanma, ayıplanma ve küçük düşürülme duygularının olduğunu söyleyebiliriz. Örneğin müçtehit imamlar döneminde kendine denk olmayan bir erkekle evlenen kadın ahlak bakımından kusurlu kabul edilmiştir.¹ Kadının kendisine denk olmayan bir erkekle evlenmesi toplum tarafından aşağılayıcı bir durum olarak değerlendirildiğinden hem kadının hem de ailesinin onur ve haysiyetini korumak için evlilikte denklik

* Yrd. Doç. Dr., Ordu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Hukuku Anabilim Dalı, sevketepekdemir@odu.edu.tr.

¹ Komisyon, *İslâm Hukuku*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2012, s.439.

şart koşulmuş ve denklik konuları belirlenmiştir.² Kadının denk olmayan bir erkekle evlenmesine bazı şartlarda velinin itiraz etme hakkının³ olmasında ailenin onurunu koruma düşüncesi de etkili olmuştur.

Şüphesiz evlilikte denklik eşler ile onların aileleri hatta çocuklar açısından çok önemlidir. Ancak örfün zamanla değiştiğini dikkate alarak klasik dönemde belirlenen denklik konularının günümüz şartlarında İslâm'ın genel ilkeleriyle ve Hz. Peygamberin uygulamalarıyla ne kadar örtüştüğünü araştırmaya değer bir konu olarak düşünmekteyiz.

Bu makalede evlilikte denkliğin şart olup olmadığı konusundaki görüşler ve denklik kriterleri gerekçeleriyle ortaya konulmaya çalışılacaktır. Klasik dönemde müçtehit imamlar tarafından belirlenen denklik kriterleri değerlendirilerek günümüz şartlarında yorumlanması hedeflenmektedir. Konuyla ilgili naslar ve ilk dönemde yorumlanmış şekilleri tespit edilerek konuyla ilgili bir sonuca ulaşmaya çalışılacaktır.

114| db

I. Evlilikte Denklik Kavramı

Evlilikte denklik fıkıh literatüründe kefaet olarak ifade edilmektedir. Kefaet Arapça k-f-e fiilinden türetilmiş olup sözlükte “denklik, eşitlik, benzerlik, yeterlik” gibi anlamlara gelmektedir.⁴

Terim olarak evlilikte kefaet genelde erkeğin evlenmek istediği kadına neseb, diyanet ve mal gibi konularda denk olması şeklinde tanımlanmıştır.⁵ Ömer Nasuhi Bilmen'in kefaeti “*erkeğin alacağı kadına eşit veya ondan daha şerefli olması*”⁶ şeklindeki tanımı erkeğin kadından üstün olmasını ifade etmesi bakımından dikkat çeki-

² Şemseddin Hatib Muhammed b. Ahmed Kahiri Şafî Şirbîni, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti meâni elfâzi'l-Minhâc*, Daru'l-Mağrife, Beyrut, 1997, c. III, s.219.

³ Kemâleddin Muhammed b. Abdülvahid b. Abdülhamid İbnü'l- Hümâm, *Şerhu Fethi'l-kadir*, Daru'l-Kütübi'l-İlmi, Beyrut, 2003, c.III, s.281.

⁴ Ebü'l-Fazl Cemalüddin İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, Daru'l-Mağrife, ts., s.3892.

⁵ Abdulvehhâb Hallaf, *Ahkâmu'l-ahvali's-şahsiyye fi's-şerâti'l-İslâmiyye*, Dâru'l-Kalem, Kuveyt, 1990, s.69; Abdülkerim Zeydan, *el-Mufasssal fi ahkâmi'l-mer'e ve'l-beytü'l-müslim fi's-şerâti'l-İslâmiyye*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1992, c.VI, s.325; Muhammed Ebü Zehra, *el-Ahvâlu's-şahsiyye*, Daru'l-Fikri'l-Arab, 1950, s.136; Hasan Mevlevi, “el-Kefâetü fi'n-nikâh”, *el-Mecelletü'l-İlmiyye el-Meclisü'l-Avrubiyeye li'l-İfta ve'l-Buhus*, Cild VII, 2005, s.251.

⁶ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuku İslâmiyye ve Istilahatı Fıkhiyye Kamusu*, Bilmen Yayınevi, İstanbul, 1968, c.II, s.65.

cidir. Alaeddin el-Haskefi'nin kefaeti "özel denklik veya kadının daha aşağıda olması" şeklinde tanımlaması da kadının erkekten daha aşağıda olmasını denklik olarak ifade etmesi bakımından önemlidir.⁷ Bazı alimler kadının erkekten daha aşağıda olmasını denklik olarak kabul etmese de denklik erkek tarafından muteber olduğundan çok da itiraz edilmemiştir.⁸

Aile Hukuku Kararnamesi'nde kefaet "mal ve hurfet gibi konularda erkeğin kadına küfüv olması" şeklinde tanımlanmıştır.⁹

Farklı şekillerde ifade edilse de evlilikte kefaet tanımlarının ortak özelliği bazı konularda erkeğin kadına denk veya kadından daha üstün olmasıdır.

Bu tanımları dikkate alarak evlilikte denkliliği dînî, sosyal, ekonomik ve kültürel özellikleri dikkate alarak bazı konularda erkeğin kadına uygunluğu şeklinde tanımlayabiliriz.

II. Evlilikte Denklik Şartı

Evlilikte denklik şartı İslâm hukukçuları arasında tartışılmış olup bu konuda iki görüş oluşmuştur. Şimdi bu görüşleri gerekçeleriyle birlikte inceleyelim.

A. Evlilikte Denkliğin Şart Olmadığı Görüşü

Evlilikte erkeğin kadına denk olması şart değildir. Denklik olmadan yapılan nikah akdi geçerlidir. Malik b. Enes, Süfyan es-Sevri, Hasan el-Basrî ile Hanefilerden Kerhî ve Cessâs bu görüşü savunan fakihlerdir.¹⁰

Bu görüşteki fukahanın delileri şunlardır:

⁷ Alaeddin Muhammed b. Ali b. Muhammed Dımaşki Haskefi, ed-Dürrü'l-Muhtâr fi şerhi tenviri'l-ebzar (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr'la birlikte), Dâru Âlemi'l-Kütüb, Riyad, 2003.c.IV, s.206.

⁸ Fakihlere göre evlilikte denklik erkekte kadın için aranan şartlardandır. Çünkü konuyla ilgili naslar denkliliğin özellikle erkek tarafında aranması şeklindedir. Muhammed Emin b. Ömer b. Abdülaziz ed-Dımaşki İbn Âbidin, Reddül-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr Şerh-i Tenviri'l-ebzar, Dâru Âlemi'l-Kütüb, Riyad, 2003, c.IV, s.206; Abdülkerim Zeydan, el-Mufassal fi ahkâmî'l-mer'e, c.VI, s.329.

⁹ HAK, md.45.

¹⁰ Ebû Bekr Şemsüleimme Muhammed b. Ahmed b. Sehl Serahsî, el-Mebsût, Dâru'l-Mağrife, Beyrut, t.y., c.V, s.22; Ebû Bekr Alaeddin Ebû Bekr b. Mes'ud b. Ahmed el-Hanefî Kâsânî, Bedâiu's-sanâi' fi tertibi's-şerâi', Mekke, 1986, c.II, s.317; İbnü'l-Hümâm, Fethu'l-kadir, c.III, s.283; İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, c.IV, s.209.

1. Kur'an'da evlilikte denkliğin şart koşulmasını gerektiren bir hüküm bulunmamaktadır. Hatta bazı ayetlerden evlilikte denkliğin şart olmadığı anlaşılmaktadır. Örneğin Kur'an'da "Allah katında en şerefliniz takva bakımından en üstün olanınızdır."¹¹ buyurularak nesep ve mal gibi kriterlerin evlilikte denklik şartı olamayacağına işaret edilmektedir. Ayrıca evlenilmesi haram olan kadınlar belirtildikten sonra "Bunun dışındakiler size helal kılındı."¹² buyurularak denkliğin şart olmadığı ifade edilmektedir.¹³ "Mü'minler ancak kardeşlerdir."¹⁴, "O, sudan bir insan yarattı."¹⁵ ayetleri de bu görüşteki İslâm hukukçuları tarafından evlilikte denkliğin şart olmadığına delil olarak gösterilmektedir.¹⁶

2. İnsanların yaratılış bakımından eşit olduğunu ifade eden "İnsanlar tarağın dişleri gibi eşittir. Arabın Arap olmayana bir üstünlüğü yoktur. Üstünlük ancak takva iledir."¹⁷, "Ey insanlar! Dikkat ediniz. Şüphesiz rabbiniz bir, babanız birdir. Bir Arabın Arap olmayana takvadan başka üstünlüğü yoktur."¹⁸, "Dininden ve ahlakından razı olduğunuz biri evlenmek istediğinde onu evlendirin. Eğer evlendirmezseniz, yeryüzünde fitne ve büyük bir fesat oluşur."¹⁹ hadislerinden evlilikte denkliğin şart olmadığı anlaşılmaktadır.²⁰

3. Evlilikte denkliğin şart koşulması Hz. Peygamberin uygulamalarına aykırıdır. Çünkü Hz. Peygamber denklik kriterleri bakımından birbirine denk olmayan kişileri evlendirilmiştir. Örneğin Habeşli ve azad edilmiş bir köle olan Bilal, Ensar'ın önde gelen ailelerinden birinin kızını istediğinde denk olmadığı düşüncesiyle reddedilince durumu Hz. Peygambere anlatmıştır. Hz. Peygamber Bilal'e "Git ve onlara peygamber size beni evlendirmenizi emrediyor de."²¹ buyurarak denk olmayan kişilerin evlenebileceğini göstermiştir.²²

¹¹ Kur'an, Hucurât, 49/13.

¹² Kur'an, Nisa, 4/23.

¹³ Ebû Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Zahiri İbn Hazm, *el-Muhalla*, İdaretü'l-Tıbaati'l-Müniriyye, ts., c.X, s.24; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, c.II, s.326; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, c.III, s.283.

¹⁴ Kur'an, Hucurat, 49/10.

¹⁵ Kur'an, Furkan, 25/54.

¹⁶ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, c.II, s.326; Zeydân Muhammed Zeydân, "el-Kefâetü fî akdi'n-nikâh", *Mecelletü'l-Câmiati'l-İslâmiyye*, c.17, sayı:3, Ocak 2009, s.369.

¹⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c.V, s.411.

¹⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c.V, s.411.

¹⁹ İbn Mace, *Nikah*, 46; Tirmizi, *Nikah*, 3.

²⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, c.V, s.23; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, c.III, s.283.

²¹ Serahsî, *el-Mebsût*, c.V, s.23.

²² Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, c.II, s.317.

Benzer durumla başka sahabeler de karşılaşmıştır. Beyâde oğullarından kız isteyen Ebû Taybe denk olmadığı için reddedilince Hz. Peygamber “*Ebû Taybe’yi nikahlayın. Eğer bunu yapmazsanız yeryüzünde büyük fitne ve fesat olur.*”²³ buyurarak toplumda denk kabul edilmeyen erkekle kadının evlenmesine izin vermiştir.

Ebu Huzeyfe Ensar’dan bir kadının kölesi iken azad edilen Salim’i kardeşinin kızıyla evlendirmiştir.²⁴

Hz. Peygamber Fatıma binti Kays’a kendi mevlası Üsâme ibn Zeyd ile evlenmesini emretmiştir.²⁵

4. Evlilikte denklik şart olsaydı kısasta da şart olması gerekirdi. Halbuki denklik kriterleri dikkate alındığında üstün olarak kabul edilenler denk kabul edilmeyenlere karşılık kısas edilmiştir.²⁶

Konuyla ilgili olarak Hanefî fıkıhçılarından Kerhî nikahta denklige itibar edilmemesini şöyle ifade etmektedir: “*Bana göre nikahta kefaete itibar edilmemelidir. Çünkü nikahtan daha önemli olan kanda kefaet muteber değildir. Öyleyse nikahta da kefaete itibar edilmemelidir.*”²⁷

B. Evlilikte Denkliğin Şart Olduğu Görüşü

db | 117

Erkek evlenmek istediği kadına denk olmalıdır. İslâm hukukçularının çoğunluğu bu görüştedir.²⁸

Bu görüşü savunan İslâm hukukçularının delillerini şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Kur’ân’da “*Zina eden erkek zina eden veya müşrik olan kadından başkasıyla evlenemez.*”²⁹ ayetiyle evlilikte denkliğin şart olduğuna işaret edilmektedir.³⁰

2. Bazı rivayetlerde Hz. Peygamber kız çocuklarının denkleleriyle evlendirilmesini emretmiştir. Bu rivayetlerden evlilikte denkliğin

²³ Serahsî, *el-Mebsût*, c.V, s.23; Kâsânî, *Bedâiu’s-sanâi*, c.II, s.317.

²⁴ Buhari, *Nikah*, 68/15; Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed İbn Kudâme, *el-Muğni*, Daru Alemi’l-Kütüb, Riyad, ts.,c.IX, s.388; Şirbîni, *Muğni’l-muhtâc*, c.III, s.220.

²⁵ İbn Kudâme, *el-Muğni*, c.IX, s.388; Şirbîni, *Muğni’l-muhtâc*, c.III, s.219.

²⁶ Kâsânî, *Bedâius-sanâi*, c.II, s.317; Abdülkerim Zeydan, *el-Mufassal fi ahkâmîl-mer’e*, c.VI, s.326.

²⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, c.V, s.24.

²⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, c.V, s.22; İbn Kudâme, *el-Muğni*, c.IX, s.388; Şirbîni, *Muğni’l-muhtâc*, c.III, 219; İbnü’l-Hümâm, *Fethu’l-kadir*, c.III, s.280.

²⁹ Kur’ân, Nur, 24/3.

³⁰ İbn Kudâme, *el-Muğni*, c.IX, s.391; Şirbîni, *Muğni’l-muhtâc*, c.III, s.221.

şart olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu rivayetlerden bazıları şunlardır:

Hız. Peygamberin Hz Ali'ye hitaben "Ali üç şeyi geciktirme; vakti gelince namazı, hazır olan cenazeyi ve dengi bulunan bekarı."³¹ buyurarak kızların kendilerine denk erkeklerle evlenmelerini istemiştir.³²

Konuyla ilgili olarak Hz. Ayyşe'den gelen rivayette Hz. Peygamber "Neslinizi devam ettirecek olan nutfenizi seçiniz. Denklerinize evleniniz. Kadınlarınızı denkleriyle evlendiriniz."³³ buyurmuştur.³⁴

İbni Ömer'den nakledilen "Arapların bazıları bazılarına denktir, kabile kabileye, adam adama. Mevalilerin de bazıları bazılarına denktir, kabile kabileye adam adama. Yalnız dokumacı ya da hacamatçılar bunun dışındadır."³⁵ hadisinde evlilikte denkliğin şart olduğu açıkça belirtilmektedir.³⁶

Cabir'den nakledilen "Kadınları ancak velileri evlendirir. Onlar da kadınları sadece denkleriyle evlendirsinler."³⁷ hadisinde Hz. Peygamber kadınların kendilerine denk erkeklerle evlendirilmesini emretmiştir.³⁸

3. Bedir savaşında müşrikler Ensar Müslümanlarından üç kişiyi denk olmadığı için reddedince Hz. Peygamber Muhacirlerden denk üç sahabeyi seçmiştir. Savaşta denklik arandığına göre evlilikte de denklik şart koşulabilir. Çünkü eşler arasında sevgi ve saygının olması ve ailede uyumun sağlanması için erkeğin kadına denk olması şarttır.³⁹

Bu görüşteki İslâm hukukçuları denkliğin şart olmadığını savunanlara şu şekilde cevap vermiştir.

1. Karşı delil olarak gösterilen ayetler denkliğin şart oluşuna mani değildir. Aynı şekilde haram olanlar belirtildikten sonra diğer-

³¹ Tirmizi, *Cenaiz*, 74; Beyhaki, *Sünen*, c.VII, s.213.

³² İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, c.III, s.281.

³³ İbn Mace, *Nikah*, 46; Beyhaki, *Sünen*, c.VII, s.213.

³⁴ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, c.III, s.281.

³⁵ Ebü Abdullah Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Havlani Şevkânî, *Neylü'l-evtâr şerhu Münteka'l-ahbar*, Matbaatu Mustafa, ts., c.VI, s.146; Ebü Muhammed Cemaleddin Abdullah b. Yusuf b. Muhammed Zeylâi, *Nasbu'r-râye li-ehâdisi'l-Hidâye*, Mektebetü'l-Mekkiyye, Cidde, c.III, s.197.

³⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, c.V, s.23.

³⁷ Beyhaki, *Sünen*, c.VII, s.215; Darekutni, *Sünen*, c.IV, s.358.

³⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, c.V, s.23; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, c.III, s.280.

³⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, c.V, s.23; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, c.III, s.282.

lerinin helal olduğunun belirtilmesi de evlilikte denklığe engel değildir.⁴⁰

2. Hz. Peygamberin denk olmayanları evlendirmesi denklığe itibar edilmediğini kanıtlamaz. Çünkü denklığe itiraz hakkı olanlar evliliğine razı olduğunda nikah geçerlidir. Ayrıca Bilal ve diğerlerinin dengi olmayanlarla evlenmesine izin verilmesi bu evliliklere özel bir durumdur. Bu gibi özel durumlar genelleştirilmemelidir.⁴¹

3. Evlilikte denkliğin şart olmadığına delil gösterilen “Allah katında en şerefliiniz takva bakımından en üstün olanınızdır.”⁴² ayeti ile “İnsanlar tarağın dişleri gibi eşittir. Arabın Arap olmayana bir üstünlüğü yoktur. Üstünlük ancak takva iledir.”⁴³ dünyevi hükümlerden çok uhrevi hükümler içermektedir. Söz konusu ayet ve hadislerin dünya işleriyle ilgili konularda yorumlanması sağlıklı değildir.⁴⁴

4. Kısas insanların hayatını koruma maslahatına binaen farz kılınmıştır. Denkliğin kısasta da şart koşulması bu maslahatı ortadan kaldırır. Aksi halde kısas olmayacağı düşüncesiyle insanlar kendilerine denk olmayan insanları öldürmeye teşebbüs edebilir. Evlilikte denkliğin şart koşulması ise evlilikten beklenen maslahat sebebiyledir. O da eşler arasındaki ülfetin, iyi ilişkilerin devamlılığını sağlamaktır. Aksi halde kadın kendisinden daha aşağıda bir erkekle evlenmekten utanır. Buna göre denklik kısasta şart olmadığı için evlilikte de şart olmamalıdır şeklindeki kıyas tutarlı değildir.⁴⁵

5. Evlilikte erkeğin kadına denk olmasını şart koşan Hz. Peygamber’den ve Sahabeden nakledilen rivayetler zayıf olsa bile konuyla ilgili haberlerin çokluğu bu delilleri kuvvetlendirmektedir.⁴⁶

Evlilikte denkliğin şart olduğunu savunan İslâm hukukçuları denkliğin sıhhat veya lüzum şartı olduğu konusunda ihtilaf etmiştir. Bu konuda iki görüş oluşmuştur.⁴⁷

⁴⁰ Abdülkerim Zeydan, *el-Mufasssal fî ahkâmi'l-mer'e*, c.VI, s.327.

⁴¹ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, c.II, s.317.

⁴² Kur'an, Hucurât, 49/13.

⁴³ Ahmed b. Hanbel, Müsned, c.V, s.411.

⁴⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, c.V, s.23; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, c.III, s.283; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, c.II, s.317.

⁴⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, c.V, s.24; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, c.II, s.317.

⁴⁶ Abdülkerim Zeydan, *el-Mufasssal fî ahkâmi'l-mer'e*, c.VI, s.328.

⁴⁷ Evlilikte denkliğin sıhhat veya lüzum şartı kabul edilmesi konusundaki deliller denkliğin şart kabul edilmesiyle aynı olduğundan konuyu tekrarlamak ve gereksiz yere uzatmamak için burada ayrıca yer verilmeyecektir.

1. Sıhhat Şartı

Erkeğin evleneceği kadına denk olması nikah akdinin sıhhat şartlarından- dır. Denklik şartının gerçekleşmediği evlilik sahih de- ğildir. Bu nedenle erkeğin kadına denk olmadığı evlilikte eşler ay- rılmalıdır. Velilerin evliliğe izin vermesi evliliğin sahih olmadığı hükmünü değiştirmez. Çünkü velilerin rızası sıhhat şartı gerçekle- şmeyen evliliğe meşruiyet kazandırmaz. Hasan b. Ziyad'dan gelen rivayet göre Hanefiler, iki görüşten birine göre Ahmed ibn Hanbel ve İmam Şafii ile Maliki ekolüne mensup İbn Ferhun, İbn Selmûn, İbn Beşîr ve el-Lahmî bu görüştedir.⁴⁸

2. Lüzum Şartı

Erkeğin kadına denk olması nikah akdinin lüzum şartlarından- dır. Bu nedenle hem kadın hem de veliler denklik haklarından vaz- geçerse nikah akdi sahih olur. Ancak denklik haklarından vazgeçme- yen velinin denk olmayan evliliğin feshini isteme hakkı vardır. Veli- si tarafından kendine denk olmayan erkekle zorla evlendirilen ye- tişkin kızın da evliliğe itiraz etme hakkı vardır.⁴⁹ Veli veya kadın

⁴⁸ İbn Kudâme, *el-Muğni*, c.IX, s.387; Şirbîni, *Muğni'l-muhtâc*, c.III, s.220; Ebû İshak Cemaleddin İbrâhim b. Ali b. Yusuf el-Firûzâbâdi eş-Şirâzî, *el-Mühezzeb fi fikhil-İmam eş-Şafî*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, c.II, s.432; İbn Âbidin, *Reddü'l-muhtâr*, c.IV, s.209; Ebû Zehra, *Muhadarât fi ak- di'z-zivâc ve eseruhu*, Daru'l-Fikri'l-Arabi, ts., s.185; Mevlevi, *Kefâet*, s.257; Ahmed Nasr Cündi, *el-Ahvâlu's-şahsiyye fi'l-İslâm*, Dâru'l-Maârif, Kahire, 2001, s.21.

⁴⁹ İslâm hukukçularının çoğunluğuna göre denklik şartı arama hakkı evlene- cek kadın ile velilerine aittir. Bu nedenle erkek denk olmadığı hem kadı- nın hem de velilerin evliliğe itiraz etme hakları vardır. Denklik arama hakları olmasaydı itiraz ve fesh hakları da olmazdı. Denkliğin şart olduğunu savu- nanlar bu konuda ittifak etmiştir.

İslâm hukukçuları erkeğin kadına denk olmadığı durumlarda eşit derecede- ki velilerin bazılarının evliliğe razı bazılarının ise karşı olmasının evliliğin ge- çerliliğine etkisi konusunu araştırmıştır. Bu konuda ihtilaf edilmiş olup iki görüş oluşmuştur.

i. Erkeğin kadına denk olmadığı evliliğin geçerli olması için aynı dereceki bütün velilerin evliliğe razı olmaları gerekir. Çünkü denklik bütün velilerin hakkıdır. Erkeğin kadına denk olmadığı nikaha eşit derecedeki velilerden bir kısmının karşı olması akdi hukuken geçersiz yapar. Velilerden bazılarının rızası evliliğin geçerliliği için yeterli değildir. Sadece evliliğe razı olanların iradeleriyle de evlilik gerçekleştirilemez. Bir rivayete Şafiiler ile Ahmed ibn Hanbel bu görüştedir.

Bu durum izni olmaksızın başkasının hakkında sözleşme yapmak gibidir. İzni olmadan başkasının malını satmak nasıl geçersiz ise denklik hakkı olan birinin izni olmadan evliliğin sahihliğine hükmetmek de geçersizdir. Velinin izni olmaksızın evliliği geçerli kabul etmek fuzulinin tasarrufunu geçerli

evliliğin feshini isterse akit sonlandırılır. İslâm hukukçularının çoğunluğu bu görüştedir.⁵⁰

İbn Kudame Hanbelilerde denkliğin sıhhat şartı olmadığı görüşünü tercih etmiş İslâm hukukçularının çoğunluğunun bu görüşte olduğunu ifade etmiştir.⁵¹ Ahmed İbn Hanbelden nakledilen iki ayrı görüşü değerlendiren Merdavi, İbn Hanbel'in denkliği nikahın sıhhat şartı olarak kabul etmediğini kesin şekilde ifade etmiştir.⁵²

Çağdaş İslâm hukukçularından Abdülkerim Zeydan nikah ta denkliğin lüzüm şartlarından olmasını şu gerekçelere dayandırmaktadır.

1. Nikahta denkliğin şart olmadığını savunan fakihlerin delilleri denkliğin sıhhat şartı kabul edilmesine manidir. Ancak mevcut deliller denkliğin nikah akdinin lüzüm şartı olmasına engel değildir.

2. Denkliğin şart olduğunu savunan fakihlerin görüşleri denkliği nikahta sıhhat şartı derecesine çıkaracak kuvvette değildir. Velilerin evlilikte denkliğe itibar etmelerinin gerekliliğine delalet etmektedir. Bu itibar evlilikte denkliğin lüzüm şartı olmasını gerektirir. Sıhhat şartı oluşuna delalet etmez.

saymak gibidir. Halbuki asılın izni olmaksızın fuzulünün tasarrufu geçersizdir. İbn Kudâme, *el-Muğni*, c.IX, s.390

- ii. Eşit derecedeki velilerden bazılarının izin verdiği nikah akdi sahihtir. Eşit derecedeki diğer velilerin itirazı hükmü değiştirmez. Bir nakle göre Şafiiler ve Ahmed ibn Hanbel ile Hanefilerden Ebü Yusuf bu görüştedir. Bu görüşteki fakihlere göre velilerden bazılarının akde rıza göstermemesi nikahta kusur sayılır. Kusur, akdi batıl yapmaz. Karşı tarafa akdi feshetme muhayyerliği verir. Nitekim satım akdinde de mal kusurlu olsa bile akid sahihtir. Ancak malın kusurlu olması karşı tarafa akdi feshetme hakkı verir. *el-Muğni*, c.IX, s.390; Şirbini, *Muğni'l-muhtâc*, c.III, s.220.

⁵⁰ İbn Kudâme, *el-Muğni*, c.IX, s.388; Şirbini, *Muğni'l-muhtâc*, c.III, s.219; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, c.III, s.280; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, c.II, s.317; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, c.IV, s.209; Şeyh Mansur b. Yunus b. Selahaddin el Hanbeli Buhuti, *Keşşâfu'l-kınâ' an metni'l-İknâ'*, Alemü'l-Kütüb, Beyrut, 1997, c.IV, s.61; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, c.III, s.280; Abdülkerim Zeydan, *el-Mufasssal fi ahkâmi'l-mer'e*, c.V, s.325; Cündi, *el-Ahvâlu's-şahsiyye*, s.21.

⁵¹ İbn Kudâme, *el-Muğni*, c.IX, s.388; Ebü Bekr Alauddin Muhammed b. Ahmed Semerkandi, *Tuhfetu'l-fukahâ*, Daru'l-Kütübi'l-İlmî, Beyrut, ts., c.I, s.154; Ahmed b. Muhammed b. İsmail el-Hanefî Tahtavi, *Hâşiyetü'l-Tahtavi ale'd-Dürri'l-muhtar*, y.y. c.II, s.42; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, c.III, s.283; Abdülkerim Zeydan, *el-Mufasssal fi ahkâmi'l-mer'e*, c.V, s.326; Mevlevî, *Kefâet*, s.260.

⁵² Ebü'l-Hasan Alaeddin Ali b. Süleyman b. Ahmed Merdavi, *el-İnsaf fi mar'ifeti'r-racih mine'l-hilaf ala mezhebi'l-İmami'l-mübeccel Ahmed b. Hanbel*, yy. 1957, c. VIII, s.106.

3. Evlilikte denklik şartı nikahtan beklenen eşler arasında uyumun sağlanması ve çocuğun yetiştirilmesi gibi bir çok maslahatın gerçekleşmesine katkı sağlar. Denkliğe itibar edilmemesi bu maslahatın gerçekleşmesine engel olur.

4. Nikah sadece eşler veya ailelerini ilgilendiren bir akit değildir. Ayrıca aileler arasındaki ilişkileri de kuvvetlendirir. Bu amaç denkliğin olduğu ailelerde gerçekleşirken denkliğin olmadığı evliliklerde gerçekleşmez.⁵³

Denkliğin lüzum şartı olduğunu savunan İslam hukukçularının delillerinin daha kuvvetli olduğu kanaatindeyiz.

III. Denklik Konuları

Evlilikte denkliğin şart olduğunu savunan İslâm hukukçuları bir çok denklik konusu belirlemiştir. Belirlenen konulardan bir kısmında ittifak edilirken çoğunda ihtilaf edilmiştir. Biz burada dört ana ekolü dikkate alarak öngörülen denklik konularını inceleyip değerlendireceğiz.

A. Soy Bakımından Denklik

Evlilikte soy bakımından denklik baba tarafından erkeğin atalarının kadının atalarından daha aşağıda olmamasıdır.⁵⁴

Fakihler evlilikte soy bakımından denkliğin şart olup olmadığı konusunda ihtilaf etmiştir. Bu konuda oluşan görüşleri şöyle sıralamak mümkündür;

a. Kadın nesep bakımından toplumun kendisine denk görmediği erkekle evlenmek istemez. Evleneceği erkeğin en az kendisi kadar asil ve şerefli olmasını ister. Bu nedenle erkek soy bakımından kadına denk olmalıdır. Bu görüş Hanefî, Şâfiî ve Hanbelî hukukçuları tarafından kabul edilmiştir.⁵⁵

Bu görüşteki fakihlerin delilleri şunlardır;

1. Hz. Peygamberden rivayet edilen “*Arapların bazıları bazılarına denktir, kabile kabileye, adam adama. Mevalilerin de bazıları bazılarına denktir, kabile kabileye adam adama. Yalnız dokumacı ya*

⁵³ Abdülkerim Zeydan, *el-Mufasssal fi ahkâmi'l-mer'e*, c.VI, s.329.

⁵⁴ Şirbîni, *Muğni'l-muhtâc*, c.III, s.222.

⁵⁵ İbn Kudâme, *el-Muğni*, c.IX, s.392; Şirbîni, *Muğni'l-muhtâc*, c.III, s.222; Ahmed b. Muhammed b. İsmail el-Hanefî Tahtavi, *Hâşiyetü't-Tahtavi ale'd-Dürri'l-muhtar*, y.y. c.II, s.42; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, c.III, s.284.

da hacamatçılar bunun dışındadır.”⁵⁶ hadisinden nesep bakımından denkliğin şart olduğu anlaşılmaktadır.⁵⁷

2. Hz. Peygamberin söylediği rivayet edilen ve konumuzla ilişkilendirilen diğer bir hadis de şöyledir. “Allah Araplar içinde Kinane’yi Kinane’den Kureyş’i, Kureyş’ten Haşimoğullarını Haşimoğullarından da beni seçti.”⁵⁸

3. İbn Abbas’ın “Kureyşlilerin bazıları bazılarına denktir.” sözü de bu görüşteki İslâm hukukçuları tarafından denklige delil olarak gösterilmektedir.⁵⁹

Evlilikte nesep bakımından denkliği savunan İslâm bilginlerinin görüşlerini Araplar arasında denklik, Arap olmayanlar arasında denklik ve Arap olanlarla Arap olmayanlar arasında denklik olmak üzere üç grupta inceleyebiliriz.

1. Araplar Arasında Denklik

Evlilikte denkliğin şart olduğunu savunan İslâm hukukçularına göre nesep bakımından Araplar birbirine denk değildir. Özellikle Kureyş kabilesi halifeliğin kendilerine nispet edilmesi ve Hz. Peygamberin bu kabileden olması sebebiyle diğer Arap kabilelerinden nesep bakımından daha üstündür. Diğer Arap kabileleri ise kendi aralarında denk kabul edilmiştir.⁶⁰ Ayrıca Kureyş kabilesinin de kendi içinde üstünlük dereceleri farklıdır. Örneğin Haşim ve Muttaliboğulları nesep bakımından diğer Kureyş kabilelerinden daha üstün olup kendi aralarında birbirine denk olarak kabul edilir. Diğer Kureyş kabileleri ise Haşim ve Muttaliboğullarına denk değildir.⁶¹ Buna göre Kureyş kabilesinden olan erkekler bütün Arap kızlara denk iken başka kabilelerden olan erkekler, Kureyşli kadına denk değildir.

⁵⁶ Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, c.VI, s.146; Zeylâî, *Nasbu'r-râye*, c.III, s.197.

⁵⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, c.V, s.24; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, c.III, c.285.

⁵⁸ Müslim, *Fadâil*, 1; Tirmizi, *Menâkib*, 50.

⁵⁹ İbn Kudâme, *el-Muğni*, c.IX, s.3923

⁶⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, c.V, s.24; İbn Kudâme, *el-Muğni*, c.IX, s.392; İbn Âbidin, *Reddü'l-muhtâr*, c.IV, s.210; Ebû Zehra, *Muhadarât fi akdi'z-zivac*, s.186.

⁶¹ İbn Kudâme, *el-Muğni*, c.IX, s.392; Şirbîni, *Muğni'l-muhtâc*, c.III, s.222; Abdullah b. Mahmud Mevsilî, *el-İhtiyar li ta'lilil-Muhtâr*, Pamuk Yayınları, İstanbul, ts. s. 445,446; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, c.III, s.285; Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, *el-Ahvâlu's-şahsiyye fi's-şeriatil-İslâmiyye*, el-Mektebetü'l-Hanifiyye, İstanbul, s.93.

2. Arap Olmayanlar Arasında Denklik

Evlilikte denkliğin şart olduğunu savunan fakihler arasında Arap olmayanların denkliği konusunda iki görüş oluşmuştur.

a. Arap olmayanların kendi aralarındaki denkliği Arapların kendi aralarındaki denkliği gibidir. Yani Arap olmayan milletlerin de bazıları diğerlerinden daha üstündür. Örneğin Farslılar Kıptilerden daha üstündür. Çünkü Hz. Peygamber “*İman Süreyya yıldızında asılı olsa onu mutlaka Farisilerden biri alırdı.*”⁶² buyurmuştur. Aynı şekilde İsrailoğulları da kendilerinden çok peygamber olması sebebiyle Kıptilerden daha üstün kabul edilmiştir.⁶³ Şafiîlerde sahih olan görüş bu şekildedir.⁶⁴

b. Nesep bakımından denklik sadece Araplara mahsus bir özelliktir. Arap olmayanlar arasında nesep, evlilikte denklik kriteri değildir. Çünkü Arap olmayanlar soylarını muhafaza etmeye önem vermediği gibi soyu bir üstünlük vesilesi olarak da kabul etmezler. Hanefiler bu görüştedir.⁶⁵

124 | db

3. Arap Olanlarla Arap Olmayanlar Arasında Denklik

Evlilikte denkliğin şart olduğu görüşündeki İslâm hukukçularına göre “*Arapların bazıları bazılarına denktir, kabile kabileye, adam adama. Mevalilerin de bazıları bazılarına denktir, kabile kabileye adam adama. Yalnız dokumacı ya da hacamatçılar bunun dışındadır.*”⁶⁶ hadisi Arapların denkliklerinin ve Arap olmayanların denkliklerinin ayrı ayrı değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Ayrıca bu hadis Arap olmayanların Araplara denk olmadığı şeklinde de yorumlanmıştır. Hz. Peygamberin Arap oluşu ve Kur’ân’ın Arapça oluşu Arapların Arap olmayanlara üstünlük gerekçesi olarak gösterilmiştir. Hanefiler bu görüştedir.⁶⁷

Bazı klasik kaynaklarda gerek ilim adamı gerekse devlet adamı olsun Arap olmayan bir erkeğin Arap kızına denk olmadığı görüşle-

⁶² Buhari, Tefsir, 62; Tirmizi, Tefsiru’l-Kur’ân, 63.

⁶³ İbn Kudâme, *el-Muğni*, IX, 393; Şirbini, *Muğni’l-muhtâc*, c.III, s.222; Ebü Zehra, *el-Ahvalu’s-şahsiyye*, s.138.

⁶⁴ Şirbini, *Muğni’l-muhtâc*, c.III, s.222; Nur bint Hasan b. Abdulhalim, “Hükümü’t-tefrik beyne’z-zevceyni li ademi kefâeti’n-neseb”, *Mecelletü’l-İslâm fi Asya*, c.6, sayı:2, Aralık 2009, s.60.

⁶⁵ İbn Âbidîn, *Reddü’l-muhtâr*, c. IV, s.211; Hallaf, *Ahvalu’s-şahsiyye*, s.69

⁶⁶ Şevkânî, *Neylü’l-evtâr*, c.VI, s.146; Zeylâi, *Nasbu’r-râye*, c.III, s.197.

⁶⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, c.V, s.24.

rine rastlıyoruz.⁶⁸ Ancak İbn Abidin Hanefilere isnad edilen bu görüşün doğru olmadığını ifade etmektedir. Konuyla ilgili gerekçesi özet olarak şöyledir: “Allah Kur’ân’daki “Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?”⁶⁹ buyruğunda Kureyşlilerle Kureyşli olmayı ayırma-mıştır. Ayetin delaletine rağmen neseb ilme nasıl üstün olabilir? Buna göre cahil bir Arap kızı Ebu Hanife veya Ebû Yusuf’tan nasıl üstün olabilir? İlim, mal ve neseple kazanılan şereften daha üstündür. Bazı alimleri bu görüşe sevk eden “Araplar birbirine denktir” rivayetinin “alim olmayanlar” şeklinde takyid edilmemesidir. Halbuki naslardaki mutlak ifadeler bir takım kayıt ve şartlarla sınırlanmıştır. Bu sebeple Hz. Ayşe’nin ilmi seviyesi Hz. Fatıma’dan üstün olduğu için Hz. Ayşe Hz. Fatıma’dan üstün kabul edilir. Aksi görüşte olanlar ise rivayeti mutlak olarak anlamıştır. Yoksa Hz. Fatıma’nın Hz. Ayşe’den üstün olması gerekirdi.”⁷⁰

Çağdaş İslâm hukukçularından Muhammed Ebu Zehra Hanefi ekolünde Arap olmayan bir alimin arap kıza denk olduğu görüşünü Ebu Yusuf’a kadar götürür.⁷¹

b. Soy bakımından üstünlük evlilikte denklik şartı değildir. Hz. Ömer, İbn Mesud ile Malikiler ve Zahiriler bu görüştedir.⁷² db | 125

Bu görüşteki fakihlerin delilleri şunlardır;

1. Kur’ân’da⁷³ üstünlüğün ancak takvada olduğu belirtilerek nesepte denklik reddedilmiştir.⁷⁴

2. Hz. Peygamber “Arabın aceme üstünlüğü yoktur. Acemin de araba üstünlüğü yoktur. Kırmızının siyaha siyahın da kırmızıya üstünlüğü yoktur. Takva müstesna.”⁷⁵ buyurarak nesep bakımından üstünlüğün şart olmadığına işaret etmektedir.⁷⁶

⁶⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, c.V, s.24; İbn Kudâme, *el-Muğni*, c.IX, s.392; Şirbîni, *Muğni’l-muhtâc*, c.III, s.222; İbnü’l-Hümâm, *Fethu’l-kadîr*, c.III, s.287.

⁶⁹ Kur’ân, Zümer, 39/9.

⁷⁰ İbn Âbidîn, *Reddü’l-muhtâr*, c.IV, s. 218.

⁷¹ Ebû Zehra, *Muhadarât ft Akdi’z-Zivac*, s. 186.

⁷² İbn Kudâme, *el-Muğni*, c.IX, s.391; İbn Hazm, *Muhalla*, c.X, s.24; Mustafa Adevi, *Camiu ahkami’n-nisa*, Daru İbni Affan, Kahire, 1999, c.V, s.347.

⁷³ Kur’ân, Hucurat, 49/13.

⁷⁴ Komisyon, *el-Mevsuatu’l- fikhuyye*, Vizaretü’l-Evkaf ve’ş-Şuuni’l-İslâmiyye, Kuveyt, 1983, c.XXXIV, s.274.

⁷⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c.V, s.411.

⁷⁶ Komisyon, *el-Mevsuatu’l- fikhuyye*, c.XXXIV, s.274.

İslâm hukukunda nesebin evlilikte denklik şartı kabul edilip edilmemesi konusunda oluşan farklı yaklaşımların tespitinden sonra yukarıdaki görüşlerin değerlendirilmesine geçebiliriz.

Evlilikte nesebin denklik konusu olamayacağını savunan Malikilerin delillerinin daha kuvvetli olduğu kanaatindeyiz. Bu tercihimizin sebebini şu şekilde sıralayabiliriz.

1. Evlilikte nesep bakımından denkliğin şart koşulması Kur'ân'da birçok ayetle çelişmektedir. Özellikle *"Ey insanlar, biz sizi bir erkek ve bir kadından yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi milletlere ve kabilelere ayırdık. Allâh yanında en üstün olanınız, (günâhlardan) en çok korunanınızdır."*⁷⁷ ayetiyle üstünlüğün takvada olduğu belirtilerek nesep bakımından üstünlük reddedilmektedir. Nesep farklılıklarının sebebi açıklanarak nesebin üstünlük aracı olarak değerlendirilmesi gibi başka anlamlara çekilmesi engellenmiştir.

126 | db

*"İnsanı sudan yaratarak, ona soy sop veren O'dur. Rabbin her şeye Kadir'dir."*⁷⁸ ayetinden Arap olsun olmasın nesep bakımından bütün insanların denk olduğu anlaşılmaktadır. Bütün insanlar nesep bakımından denk kabul edildiğinde evlilikte nesep bakımından denkliği şart koşturmak varlığı imkansız bir şeyi şart koşturmak gibidir. Aksi durum *"Müminler ancak kardeşlerdir. Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin ve Allah'tan korkun ki esirgenesiniz."*⁷⁹ ayetinde belirtilen kardeşliğe zarar verir.

2. Bazı fakihler ve muhaddisler nesep bakımından denkliği ifade eden hadislerin hem sened hem de metin olarak zayıf veya mevzu hadis olduğu sonucuna ulaşmıştır.

*"Arapların bazıları bazılarına denktir, kabile kabileye, adam adama. Mevalilerin de bazıları bazılarına denktir, kabile kabileye adam adama. Yalnız dokumacı ya da hacamatçılar bunun dışındadır."*⁸⁰ hadisi çeşitli ravilerden bazı metin farklılıklarıyla rivayet edilmiştir. Örneğin bazı rivayetlerde dokumacılar ve hacamatçılar istisna edilmemiştir. Hadis ibn Hacer el-Askalanî'nin eserinde, *"Arapların bazıları bazılarına denktir. Mevalilerin de bazıları bazılarına"*

⁷⁷ Kur'ân, Hucurat, 49/13.

⁷⁸ Kur'ân, Furkan, 25/54.

⁷⁹ Kur'ân, Hucurat, 49/10.

⁸⁰ Şevkânî, Neylû'l-evtâr, c.VI, s.146; Zeylâi, Nasbu'r-râye , c.III, s.197.

denktir. *Yalnız dokumacı ya da hacamatçılar bunun dışındadır.*⁸¹ şeklinde nakledilmiştir. Söz konusu rivayet ibn Ebî Hatim tarafından metruk ve mevzu olarak nitelendirilmiştir.⁸² Zeylai, ravilerden Şuca' b. Velid'in birçok kişiden hadis işitmemesi nedeniyle hadisin munkatı olduğu bilgisine yer vermektedir.⁸³ Şevkânî'ye göre, hadis uydurma/mevzu ve hükümsüzdür.⁸⁴ Ayrıca hadiste yer alan bazı raviler cerh edilerek hadisin sahih olmadığı sonucuna ulaşmıştır.⁸⁵ İbn Hacer Askalani soy bakımından denkliğe delalet eden sahih hadis olmadığını yukarıda yer verilen hadisin senedinin zayıf olduğunu ifade etmektedir.⁸⁶

3. Zayıf olsa bile çeşitli yollardan gelen bu hadislerin hasen derecesinde kuvvetlenerek delil olduğu ifade edilse de kanaatimize göre sahih olmayan hadisler evlilikte denkliğin lüzum veya sıhhat şartı olarak kabul edilmesi için yeterli kuvvette değildir. Örneğin *"Neslinizi devam ettirecek olan nutfenizi seçiniz. Denklerinize evleniniz. Kadınlarınızı denkleriyle evlendiriniz"* hadisinin Zeylai Hz. Aişe, Enes ve Ömer'den birçok yolla nakledildiğini ancak hepsinin zayıf olduğunu ifade etmektedir.⁸⁷ Ayrıca hadis ibn Mace, Beyhaki, Darekutni ve Hakimin eserlerinde mevcut olup ravilerinden Haris b. İmran zayıf olmakla cerh edilmiştir.⁸⁸

4. Cabir'den nakledilen *"Kadınları ancak velileri evlendirir. Onlar da kadınları sadece denkleriyle evlendirsinler"* hadisi *"kadınları sadece denkleriyle evlendiriniz. Onları ancak velileri evlendirsinler"*⁸⁹ şeklinde de rivayet edilmiştir. Söz konusu hadisi delil oluşu ve denkliğin sıhhat veya lüzum şartına delaleti bakımından iki grupta inceleyen İbnü'l-Hümam hadisin delil olması konusunda şunları ifade etmektedir. *"Öncelikle hadis zayıf bir hadistir. Çünkü hadisi Mübşir b. Ubeyd Haccac b. Erta'dan nakletmiştir. Ravilerden Haccac b. Erta muhtelefun fih'tir. Diğer bir ravi Mübşir b. Ubeyd ise zayıf ve*

⁸¹ İbn Hacer el-Askalanî, *Buluğu'l-meram*, s.303.

⁸² İbn Hacer el-Askalanî, *Buluğu'l-meram*, s.303.

⁸³ Zeylâi, *Nasbu'r-râye*, c.VI, s.197.

⁸⁴ Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, c.VI, s.146

⁸⁵ Bkz. Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, c.VI, s.146; Serahsî, *el-Mebsût*, c.III, s.285,286; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, c.III, s.285; Muhammed Zeydan, "el-Kefâetü fi Akdi'n-Nikâh", s.389.

⁸⁶ Ali b. Ahmed b. Hacer el-Askalani, *Fethu'l-bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Riyad, 2001, c. IX, s.35.

⁸⁷ Zeylâi, *Nasbu'r-râye*, c.VI, s.197.

⁸⁸ Mevlevî, *Kefâet*, s.262.

⁸⁹ Zeylâi, *Nasbu'r-râye*, c.III, s.196.

metruktür. Ahmed ibn Hanbel onu hadis uydurmakla tenkid etmiştir.” Hadisin sıhhat veya lüzum şartına delaleti bakımından da şunları söylemektedir: *“Bu konudaki hadislerin çok olması bakımından huc-cettir.”*⁹⁰ Görüldüğü gibi İbnü'l-Hümam da nesep-te denklikle ilgili hadisleri tek başına delil olarak kabul etmemiştir.

5. Hz. Peygamberin Hz Ali'ye hitaben *“Ali üç şeyi geciktirme; vakti gelince namazı, hazır olan cenazeyi ve dengi bulunan bekarı.”* hadisini Tirmizi, Hakim, Beyhaki rivayet etmiş olup hepsi Saîd el-Cüheni'den nakletmiştir. İbn Hacer, Saîd el-Cüheni'nin meçhul olması sebebiyle hadisi zayıf olarak nitelendirmiştir. İbn Hıbbân ise söz konusu ravinin Saîd b. Abdirrahman b. Abdillâh olup zayıf ravi olarak kabul edildiğini ve sika ravilerden mevzu hadis rivayet ettiğini söylemektedir. Ayrıca Hakim de Saîd el-Cüheni'yi Saîd b. Abdurrahman olarak tespit ettikten sonra açıktan hata yaptığını belirtmiştir.⁹¹ İbn Abdilbir ise hadisin zayıf olduğunu ve onunla hüküm verilemeyeceğini ifade etmiştir.⁹² Tirmizi hadisin garib hasen⁹³ olduğunu muttasıl isnadını görmediğini ifade etmiştir.⁹⁴

128 | db

Kanaatimize göre hadiste yer alan konularda acele edilmesinin istenmesi sıhhat şartı olarak anlaşılmamalıdır. Örneğin namaz vakti girdiğinde hemen kılınması namazın sıhhat şartlarından değildir. Vakti girdiğinde namazın geciktirilmeden kılınmasının faziletli olduğuna işaret edilmektedir. Aynı durum cenaze namazı için de söz konusudur. Yani cenazeyi bekletmeden defnetmek faziletli bir davranıştır. Yoksa cenazeyi bekletmemek cenaze namazının sıhhat şartlarından değildir. Hadisi bütünlüğü içinde değerlendirdiğimizde namazın ilk vaktinde kılınması, cenaze defin işinin geciktirilmemesi nasıl ki konunun sıhhat şartlarından olmayıp faziletinden ise aynı şekilde dengi olduğunda kızın evlendirilmesi de nikahın faziletindedir. Yoksa denkliğin nikahın sıhhat şartı olduğuna delalet etmemektedir. Görüldüğü gibi hadis sahih olmadığı gibi denkliğe delaleti de kat'î değildir.

6. Şevkani *“Allah Araplar içinde Kinane'yi seçti. Kinane'den Kureyş'i, Kureyş'ten Haşimoğullarını Haşimoğullarından da beni seçti”*

⁹⁰ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, c.III, s.280.

⁹¹ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, c.III, s.281.

⁹² Krş. Muhammed Zeydan, “Kefâet”, s.366.

⁹³ Garip hadis, sened tabakalarının biri veya birkaçında tek bir ravi tarafından rivayet edilen hadislerdir. Bkz. Tahhân, *Mustalahu'l-Hadis*, s.28.

⁹⁴ Zeylâi, *Nasbu'r-râye*, c.III, s.196.

hadisinin delil olarak kullanılmasında ihtilaf edildiğini belirtmektedir.⁹⁵

Hadiste peygamberimizin faziletinden üstün yanlarından ve peygamber olarak seçilmesinden bahsedilmektedir. Peygamber olarak seçilmesinin evlilikte denkliğin şart olduğuna gerekçe gösterilmesi tutarlı değildir. Allah çeşitli zamanlarda değişik toplumlara kendi içlerinden peygamberler göndermiştir. Bir kavme peygamber gönderilmesi diğer kavme üstünlük vesilesi olmamalıdır. Çünkü bilindiği gibi peygamberlerin çoğu İsrail oğullarındandır. Aksi halde hiçbir toplumun İsrail oğullarına denk olmaması gerekir.

7. Bazı klasik kaynaklarımızda nesep bakımından denkliğin Arap ırkına mahsus olduğu ifade edilmektedir. Arapların nesebin korunmasına daha çok önem vermeleri ve soyla övünmenin Araplar arasında daha yaygın olması bunun nedeni olarak gösterilmiştir.⁹⁶ Arapların soylarıyla övünmeleri sebebiyle nesepte denkliğin Araplara mahsus olduğu fikrinin o dönemin hakim kültüründen kaynaklandığını düşünüyoruz. Nitekim Serahsi nesep bakımından denklik şartının nasıl oluştuğuyla ilgili şöyle bir bilgi vermektedir. “*Arap asıllı olmayan Ebu Hanife alçak gönüllülük göstererek kendini Araplara denk görmemiştir. Süfyan es-Sevri ise Arap asıllı olduğundan alçak gönüllü davranarak Arap olmayan Müslümanları kendine denk görmüştür.*”⁹⁷

Araplar kendi soylarıyla övündükleri gibi Arap olmayanlar da kendi soylarıyla övünebilir. Nitekim tarihte diğer ırklara göre kendi ırkını üstün gören birçok felsefi akım oluşmuştur.

Sonuç olarak nesebin evlilikte denklik şartı olarak değerlendirilmesinin zamanın örfünden kaynaklandığını, nesepte denklige delil olarak gösterilen hadislerin sahih olmadığını, buna karşılık renk ve ırka dayalı üstünlüğü reddeden bir çok ayet ve hadis olduğunu, günümüzde evlilikte denklik bakımından İslâm topluluğunun arap ve arap olmayanlar şeklinde ayrımının kabul edilemeyeceğini, dolayısıyla evlilikte nesep bakımından denkliğin şart koşulamayacağını söyleyebiliriz.

B. Meslek Bakımından Denklik

Sürekli olarak yapılması öngörülen, öğrenilmesi belli bir eğitim ve iş tecrübesi gerektiren, insanın hayatını kazanmak için yaptığı ve

⁹⁵ Müslim, Fezail, 1; Tirmizi, Menakıb, 1.

⁹⁶ Serahsi, *el-Mebsût*, c.V, s.24; Şirbini, *Muğni'l-muhtâc*, c.III, s.222; Bilmen, *Kamus*, c.II, s.65.

⁹⁷ Serahsi, *el-Mebsût*, c.V, s.22.

toplumun ahlak kurallarıyla çatışmayan faaliyetlere meslek denir⁹⁸. İslâm hukuku literatüründe genellikle “**hurfet**” olarak isimlendirilir.

Literatürde evlilikte mesleki açıdan denklik erkeğin mesleğinin kadının velilerinin mesleğine denk olmasıdır.⁹⁹ Söz konusu denklik örfе göre belirlenir.¹⁰⁰ Bazı kaynaklarda meslekte denklik kocanın veya ailesinin mesleğinin kadının veya ailesinin mesleğine denk olması şeklinde tanımlanmıştır.¹⁰¹ Bazı fakihlerin kızın annesinin mesleğinin de dikkate alınması gerektiği savunduklarını görüyoruz. Bu görüşteki fakihlere göre babanın mesleğine itibar ediliyorsa kıyas yoluyla annenin mesleğine de itibar edilmelidir. Çünkü toplumda annelerin meslek bakımından denk olmamaları kınanmaktadır.¹⁰² Evlenmek için aynı meslekten insanları bulmanın zorluğu sebebiyle mesleki açıdan denklikte tarafların aynı meslekten olması şart koşulmamıştır.¹⁰³

İslâm hukukunda evlilikte meslek bakımından denkliğin şart olup olmadığı konusunda ihtilaf edilmiştir. Bu konuda iki görüş oluşmuştur.

130 | db

a. Erkeğin mesleğinin kadının ailesinin mesleğine denk olması nikah akdinin lüzum şartlarındandır. Toplum tarafından küçümse- nen bir mesleği yapan erkek itibarlı meslek sahibi ailenin kızına denk değildir. Bu görüş Hanefîlerden İmam Muhammed ve Ebu Yusuf ile Şafiî ve Hanbeli hukukçularına aittir.¹⁰⁴

Bu görüş aşağıdaki delillere dayanmaktadır.

1. Kur’ân’da “*Allah rızıkta bazılarınızı bazılarınızdan daha üstün yaptı.*”¹⁰⁵ buyrulurak insanların rızık bakımından birbirlerinden

⁹⁸ Ferit Develioğlu, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi, Ankara, 1999, s.627; Komisyon, *Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1998, c.II, s.1442, 1443.

⁹⁹ İbn Kudâme, *el-Muğni*, c.IX, s.395; Şirbini, *Muğni'l-Muhtac*, c.III, s.223; Ebü Zehra, *el-Ahvalu's-şahsiyye*, s.140; Abdülkerim Zeydan, *el-Mufassal fi ahkâmi'l-mer'e*, c.VI, s.335; Bilmen, *Kamus*, c.II, s.67.

¹⁰⁰ Hallaf, *Ahvalu's-şahsiyye*, s.70; Cündi, *el-Ahvalu's-şahsiyye*, s.23.

¹⁰¹ İbn Kudâme, *el-Muğni*, c.IX, s.395; Muhammed Zeydan, “Kefâet”, s. 383.

¹⁰² Şirbini, *Muğni'l-muhtac*, c.III, s.224

¹⁰³ Tahtavi, *Haşiye*, c.II, s.44.

¹⁰⁴ Serahsi, *el-Mebsût*, c.V, s.25; İbn Kudâme, *el-Muğni*, c.IX, s.395; Şirbini, *Muğni'l-muhtac*, c.III, s.224; Buhuti, *Keşşafu'l-kinâ'*, c.IV, s.63; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, c.III, s.291.

¹⁰⁵ Kur’ân, Nahl, 16/71.

üstün oldukları belirtilmektedir. Bu üstünlük evlilikte mesleki denklik şartına işaret etmektedir.¹⁰⁶

2. Hz. Peygamberden rivayet edile “Yalnız dokumacı ya da hacamatçılar bunun dışındadır.”¹⁰⁷ hadisi meslek bakımından denklige delalet etmektedir.¹⁰⁸

3. İnsanlar toplum tarafından bazı meslekler sebebiyle övülür bazı meslekler sebebiyle de küçümsenir. Aileler kızlarını mesleki açıdan kendilerine denk veya mesleğiyle utanmayacakları erkeklerle evlendirmek isterler. Bu nedenle nikah akdinde meslek bakımından denklik şarttır.¹⁰⁹

b. Evlilikte erkeğin mesleğinin kadının ailesinin mesleğine denk olması şart değildir. Çünkü erkeğin itibar edilmeyen mesleğinin olması dini eksikliğine delalet etmez. Ayrıca insanlar sürekli aynı mesleği yapmazlar. Zamanla toplum tarafından küçümsenen mesleği bırakıp başka mesleklerde çalışabilir. Bir rivayete göre Ebu Hanife ile Malikilerin çoğunluğu bu görüştedir.¹¹⁰

Bu görüşteki İslâm hukukçularının delilleri şunlardır;

db | 131

1. Hz. Peygamber “Hiç kimse elinin emeğinden daha hayırlı bir yemek asla yememiştir. Allah'ın peygamberi Dâvud (a.s.) elinin emeğini yerdî.”¹¹¹ buyurarak kişinin bir mesleğinin olmasını övmüştür. Ancak bunu evlilikte denklik bakımından üstünlük aracı olarak ifade etmemiştir.¹¹²

2. Meslek nesep gibi kalıcı veya bağlayıcı değildir. İnsan bazen itibar edilen bazen de muteber olmayan mesleklerde çalışabilir.¹¹³

Klasik kaynakların çoğunda Hanefilerdeki genel görüşün mesleğin evlilikte denklik konularından sayıldığı şeklinde olsa da Serahsi meşhur eseri el-Mebsût'ta Ebû Hanife'ye göre meslek bakımından denkliğin şart olmadığını Ebû Yusuf'a göre denkliğin şart olduğunu ifade etmektedir.¹¹⁴ Bazı kaynaklarda da Ebu Hanife'nin

¹⁰⁶ Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, c.III, s.223.

¹⁰⁷ Şevkânî, *Neylül'evtâr*, c.VI, s.146; Zeylâi, *Nasbu'r-râye*, c.III, s.197.

¹⁰⁸ Serahsi, *el-Mebsût*, c.V, s.25.

¹⁰⁹ İbn Kudâme, *el-Muğni*, c.IX, s.395.

¹¹⁰ Serahsi, *el-Mebsût*, c.V, s.25; İbn Kudâme, *el-Muğni*, c.IX, s.395; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, c.III, s.291.

¹¹¹ Buhari, *Buyu*, 15.

¹¹² Nur, “*Kefâet*”, s.56.

¹¹³ Serahsi, *el-Mebsût*, c.V, s.25.

¹¹⁴ Serahsi, *el-Mebsût*, c.V, s.25; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, c.III, s.290.

beldenin örfüne göre mesleğin denklik konusu yapıp yapılmayacağına hükmedileceği görüşüne yer verilmiştir.¹¹⁵

Hukuk-ı Aile Kararnamesinde erkeğin evleneceği kadının velisinin mesleğine yakın bir mesleğinin olması gerektiği görüşü maddeleştirilmiştir.¹¹⁶

Mesleki denklik bazı durumlarda evlilikte uyumu artırıcı bir etken olarak görülebilirse de nikahı feshettirecek nitelikte bir şart olmadığını savunan fakihlerin delillerinin daha kuvvetli olduğunu düşünüyoruz. Bu tercih nedenlerimizi şu şekilde sıralayabiliriz.

1. Kur'ân ve sünnette mesleğin evlilikte denklik konusu olacağını açık olarak belirten hüküm bulunmamaktadır. Meslek bakımından denklige gerekçe olarak gösterilen nas rızık konusunda genel hükümler içermektedir. Örneğin "Allah rızıkta bazılarınızı bazılarınızdan daha üstün yaptı."¹¹⁷ ayetiyle insanların zengin veya fakir olmasında külli iradenin rolüne işaret edilmiştir.

132 | db

Ebu Hanife'nin mesleğin denklik şartı sayılmasını insanların örfüne bağlamasını bu konuda amir nassın olmamasına işaret etmesi bakımından önemsiyoruz. İbn Âbidin İskenderiye'de dokumacılığın attarlığa denk olabileceğini belirtirken orada insanların dokumacılığı önemsemesini gerekçe olarak gösterir.¹¹⁸ Bu durum mesleki denkliğin Kur'ân'a göre belirlenmediğinin kanıtlanması bakımından önemlidir.

Ebu Hanife'nin evlilikte meslek bakımından denkliği şart koşmadığını belirten Serahsî "Yalnız dokumacı ya da hacamatçılar bunun dışındadır." hadisini şaz olarak kabul etmesini tercih sebebi olarak göstermektedir.¹¹⁹ Buradan Ebu Hanife'nin söz konusu rivayetten haberdar olduğu ancak onu hüküm vermede sağlam görmediği anlaşılmaktadır.

2. Mesleki itibar toplumdan topluma ve zamana göre değişir. Bir toplumda itibar edilen mesleğe başka bir toplumda itibar edilmeyebilir. Bir dönem itibar edilen meslek zamanla itibar edilmeyen bir meslek olabilir. Nitekim eskiden çok önemsenmesine rağmen günümüzde yapılmayan birçok meslek vardır. Bu kadar değişken

¹¹⁵ İbn Âbidin, *Reddû'l-muhtâr*, c.IV, s.215.

¹¹⁶ HAK, md.45.

¹¹⁷ Kur'ân, Nahl, 16/71.

¹¹⁸ İbn Âbidin, *Reddû'l-muhtâr*, c.IV, s.215.

¹¹⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, c.V, s.25.

bir özelliğin evliliğin sıhhat veya lüzum şartı olarak değerlendirilmesi sağlıklı görülmemektedir.

3. Evlilikte erkeğin mesleğinin kadının ailesinin mesleğine denklik şartının örtten kaynaklandığını düşünüyoruz. Kadının iş dünyasında yer almamasının bu görüşte etkili olduğu kanaatindeyiz. Evlilikte kefaetin sistemleştirildiği dönemden günümüze kadar örf çok değişmiştir Bu durum mesleki açıdan denkliğin günümüzde hakim olan örfе göre yeniden değerlendirilmesini zorunlu hale getirmektedir. Çünkü günümüzdeki evliliklerde kadınların iş hayatının çeşitli kollarında meslek edinmeleri sebebiyle ailelerin mesleklerinden ziyade evlenen kadın ve erkeğin mesleğine önem verilmektedir. Bu durumda örfе göre sistemleştirilen mesleki denkliğin ya denklik konusu olmaktan çıkarılması ya da günümüzde itibar edilen meslek gruplarına göre yeniden düzenlenmesi ve kadının mesleğinin de dikkate alınması gerekir.

4. Evlilikte mesleki denklik aranması zihinlerde kast sistemi algısı oluşturmaktadır. Şöyle ki, zengin erkek her kadınla evlenebilen fakir erkek ancak kendisi gibi fakir bir kadınla evlenebilmektedir. Bu durum medeni bir hakkın kefaet yoluyla engellenmesi anlamına gelir. Halbuki Kur'an'da ve sahih sünnette medeni hakların kullanılmasını mesleki üstünlükle engelleyen bir hüküm bulunmamaktadır.

C. Hürriyet Bakımından Denklik

Hürriyet esaretten uzak olma, insani haklara tamamen sahip olmaktır. Hür insan ise hukuka ve ahlak kurallarına uygun olarak dilediği gibi hareket etme hak ve salahiyetine sahip olan kimse-dir.¹²⁰

Evlilikte hürriyet bakımından denklikten kastedilen hür olmayan/köle erkeğin hür olan kadına veya hürriyetini sonradan kazanan erkeğin aslen hür olan bir kadına denk olmamasıdır.¹²¹

Günümüzde kölelik kurumu olmadığından evlilikte denkliğin şart olması konusunda klasik dönem İslâm hukukçularının değerlendirmeleri hakkında kısaca bilgi verdikten sonra kanaatimizi belirtmek istiyoruz.

¹²⁰ Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2005, s.209.

¹²¹ Serahsî, *el-Mebsût*, c.V, s.24; İbn Kudâme, *el-Muğni*, c.IX, s.393.

Nikahta hürriyet bakımından denklik konusunda İslâm hukukçularının görüşlerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

a. Evlilikte hürriyet denklik konularından değildir. Malikiler bu görüştedir.¹²²

b. Hürriyet evlilikte denklik şartlarındandır. Erkek hürriyet bakımından kadına denk olmalıdır. Köle veya sonradan hürriyetini kazanan bir erkek aslen hür olan bir kadına denk değildir. Babası köle olan erkek de babası hür olan kadına denk değildir. Çünkü toplum tarafından kınanacağını düşünen ne kadın ne de ailesi sonradan hürriyetini kazanan bir erkekle evliliği istemez. Ayrıca erkeğin köle olması kadının nafakasının karşılanmasında zorluklar çıkarır. Hanefî, Şafî ve bir görüşe göre Hanbelîlerden oluşan İslâm hukukçularının çoğunluğu bu görüştedir.¹²³

Hürriyetin evliliğin denklik şartı olduğunu savunan İslâm hukukçularının delilleri şunlardır:

1. Kur'ân'da "Allah hiçbir şeye gücü yetmeyen başkasının malı olmuş bir köle ile kendisine güzel bir rızık verilen ve o rızıktan gizli ve açık olarak harcayan hür bir insanı misal verdi. Hiç bunlar eşit olur mu?"¹²⁴ buyrulur köle ile hür insanın denk olmadığına işaret edilmiştir.¹²⁵

2. Kendisi de eş gibi köle olan Berire daha sonra azad edildiğinde Hz. Peygamber onu köle olan eşinden ayrılıp ayrılmama konusunda serbest bırakmıştır.¹²⁶

3. Hür bir kadın köle bir erkekle evlilikten hem maddi hem de manevi zarar görebilir. Kölenin hür eşinin nafakasını sağlamada

¹²² Bu konuda Malikîlerden iki görüş nakledilmektedir. İbnü'l-Kasım'ın da aralarında olduğu görüşe göre hürriyet evlilikte denklik konularından değildir. Tercih edilen görüş de yöndedir. Bkz. Ebü'l-Abbas Şihabüddin Ahmed b. İdris b. Abdürrahim Karafî, *ez-Zahîra*, Daru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1994, c.IV, s.213; Vehbe Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu*, Dârü'l-Fıkr, 1985, c.VII, s.243.

¹²³ Serahsî, *el-Mebsût*, c.V, s.24,25; İbn Kudâme, *el-Muğni*, c.IX, s.393; Şirbîni, *Muğni'l-muhtâc*, c.III, s.221; İbnü'l-Hümâm, *Fethul'l-kadir*, c.III, s.288; Râfîi, *Ahkâmu'l-ahvali's-şahsiyye*, s.343.

¹²⁴ Kur'ân, Nahl, 16/75.

¹²⁵ Ebü Zekerîyyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şeref b. Nuri Nevevî, *Kitabu'l-meCmu' şerhi'l-Mühezzeb li's-Şirâzi*, Mektebetü'l-İrşâd, Cidde, c.XVII, s.286.

¹²⁶ Nevevî, *el-MeCmu'*, XVII, 286; Şirbîni, *Muğni'l-muhtâc*, c.III, s.221; Abdülkerim Zeydan, *el-Mufassal fi ahkâmi'l-mer'e*, c.VI, s.334; Nur, "Kefâet", s.55; Râfîi, *Ahkâmu'l-ahvali's-şahsiyye*, s.343.

yetersiz kalabileceği ihtimali kadının yaşayabileceği maddi zarar olarak değerlendirilmiştir. Çünkü köle efendisinin hizmetindedir. Eşinin köle olmasından dolayı kadının utanması ve üzülmeye manevi zarar olarak değerlendirilebilir.¹²⁷

Hürriyetini sonradan kazanan erkeğin aslen hür kadına denkliği konusunda üç görüş oluşmuştur. Bu görüşler şunlardır;

a. Sonradan hür olan erkek özgür bir kadına denk değildir. Hanefi ve Şafii hukukçular bu görüştedir.¹²⁸

b. Sonradan hür olan erkek özgür bir kadına denktir. Bu Hanbelilere ait bir görüştür.¹²⁹

c. Sadece kendisi hür olan erkek, bir takım üstün faziletlere sahipse kadına denk sayılır. Ebû Yûsuf bu görüştedir.¹³⁰

Hürriyeti evlenmede denklik şartı olarak değerlendirmeyen Maliki mezhebinin görüşünün günümüz şartlarına daha uygun olduğu kanaatindeyiz. Bu tercihimizin nedenlerini şöyle sıralayabiliriz.

1. Kur'an'da köleliğin evliliğe mani bir unsur olduğuna işaret eden hüküm bulunmamaktadır. Buna karşılık bütün insanların yüzünde Allah'ın halifesi olarak yaratıldığı ifade edilmektedir.¹³¹

Evlilikte hürriyetin denklik şartı olduğu görüşü yukarıda belirtildiği gibi Hz. Peygamber'in azad edildikten sonra Berire'yi eşinden ayrılıp ayrılmama konusunda serbest bırakmasına dayandırılmaktadır. Hz. Peygamberin evliliği sürdürmeyi veya boşanmayı hürriyetine kavuşan Berire'nin tercihine bırakması hürriyet bakımından erkeğin kadına denk olmasının evliliğin sıhhat şartlarından olmadığını göstermektedir. Aksi halde Hz. Peygamberin Berire'ye sormadan nikahı feshetmesi gerekirdi. Berire'nin boşanma isteğini evlilikte denkliğin lüzum şartı oluşuna bağlamaktan ziyade boşanma talebi olarak değerlendirmenin daha sağlıklı olacağı kanaatindeyiz. Bilindiği gibi şiddetli geçimsizlik gibi bazı durumlarda kadına mahkemeye müracaat ederek boşanma hakkı verilmiştir. Bu hak kocasından utanma sebebiyle olabileceği gibi başka nedenlerle de olabilir.

¹²⁷ Abdülkerim Zeydan, *el-Mufasssal fî ahkâmi'l-mer'e*, c.VI, s.334; Nur, "Kefâet", s.55

¹²⁸ Serahsi, *el-Mebsût*, c.V, s.24; Şirbini, *Muğni'l-muhtâc*, c.III, s.221.

¹²⁹ Buhûti, *Keşşâfu'l-kına*, c.IV, s.62.

¹³⁰ Serahsi, *el-Mebsût*, c.V, s.24.

¹³¹ Kur'an, Bakara, 2/30.

2. Sonradan hürriyetini kazanan bir erkeğin aslen hür olan kadına denk kabul edilmemesi Hz. Peygamberin uygulamalarına da aykırıdır. Çünkü Hz peygamber sonradan hürriyetini kazanan birçok insanı aslen hür olan ailelerin kızlarıyla evlendirmiştir. Bunun en bilinen örneği kendi azad ettiği Zeyd b. Haris ile Zeynep binti Cahş'ı evlendirmesidir. Bu durum medeni hakları kullanması konusunda bütün insanların eşit olduğunu göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

3. Köleliği bir kurum olarak insanlar zamanla kendileri oluşturmuştur. Bunda savaşlar neticesinde galip olanın mağluba hükmetmesi etkili olmuştur. Dönemin örfünün de etkisiyle fakihlerin çoğu tarafından hürriyet bakımından denklik evliliğin lüzum şartı olarak değerlendirilmiştir. Bugün dünya köleliğin tamamen kaldırılması, insanı köleleştirmenin insanlık suçu ve insan hakları ihlali olarak değerlendirilmesi noktasına gelmiştir. Bu nedenle günümüzde hakim olan örfe göre hürriyetin evlilikte denklik şartı olarak değerlendirilmemesi gerekir. Köleliğin kaldırılması için insanların gönüllü olarak köleleri azad etmesi, hataen adam öldürme, zihar ve yemine kefaret borcu olarak köle azat etme, mukatebe yoluyla azat etme, ölüme bağlı azat etme ve devlet tarafından azat etme gibi bir çok tedbir alınan İslama uygun olan da budur.

136 | db

D. Mal Bakımından Denklik

Evlenmede mal bakımından denklik konusundaki görüşlere geçmeden önce İslâm bilginlerinin malda denklikle neyi kastettiklerini belirlemek istiyoruz.

Klasik dönem İslâm bilginleri malda denkliğin kapsamı konusunda ihtilaf etmiştir. Bu konu ile ilgili görüşleri şöyle sıralamak mümkündür;

a. Malda denklik erkeğin ekonomik olarak ailesinin nafakasını¹³² sağlama imkanının olmasıdır. Sadece mihri ödeyebilen ancak nafakayı sağlayamayan erkek kadına denk değildir. Mihri ödeyemeyen ancak nafakayı sağlama imkanı olan erkek varlıklı kadına denktir. Çünkü erkeğin belirlenen mihri ödemesinde veya miktarının belirlenmesinde kolaylık sağlanır. Hatta erkeğin babası veya

¹³² Nafaka giyim kuşam barınma ihtiyaçları ile sağlık giderleri gibi bunlara tabi olan şeylerden ibarettir. Bkz. Erdoğan, *Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s.443.

dedesi de mihri karşılayabilir. Ancak nafakayla evlilik devam ettirilir. Ebû Yusuf bu görüştedir.¹³³

Nafakayı sağlama yeterliliğinde bir ay, altı ay ve bir yıl gibi farklı sürelerden bahsedilmiştir. Ebû Yusuf'a göre günlük nafaka ihtiyacı karşılama yeterlidir.¹³⁴

b. Mal bakımından denklik erkeğin kadının hem mihrini ödeme hem de nafakasını sağlama imkanın olmasıdır. Bunlardan birini sağlama imkanı olmayan erkek mal bakımından kadına denk değildir. Çünkü mihr kadının hakkıdır. Nafaka ise evliliğin devam ettirilmesi için gereklidir. Ebû Hanife ve İmam Muhammed bu görüştedir.¹³⁵

c. Bazı hukukçular Hz. Ayşe'nin "Mal sahibini heybetli, fakiri de boynu bükük gördüm" sözüne dayanarak mal bakımından denkliği malda çokluk olarak anlamıştır. Ancak Hz. Peygamberin malda çokluğu kınaması ve zenginliğin kalıcı olmaması sebebiyle bu görüşe itibar edilmemiştir.¹³⁶

Yukarıdaki görüşlerden İslâm hukukçularının çoğunluğuna göre mal bakımından denklikle erkeğin mal varlığının kadının mal varlığına denk olmasının kastedilmediği anlaşılmaktadır. Yani hem kadının hem de erkeğin mal varlığı kıyaslanmamıştır. Eşinin mihrini ve nafakasını sağlayan erkek zengin kadına denk kabul edilmiştir.¹³⁷

Evlilikte erkeğin kadına mal bakımından denk olması konusunda iki görüş oluşmuştur. Şimdi bunları inceleyelim.

a. Evlikte mal bakımından denklik şarttır. Hanefi, Hanbeli ve Şafii ekolü İslâm alimlerinin çoğu bu görüştedir.¹³⁸ Hukuk-ı Aile Kararnamesinde de mal evlilikte denklik şartlarından kabul edilmiştir.¹³⁹

¹³³ Mevsili, *İhtiyar*, s.446; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, c.III, 290; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, c.IV, s.220; Ebû Zehra, *Muhadarât fi akdi'z-zivac*, s.188.

¹³⁴ Serahsi, *el-Mebsût*, c.V, s.25; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, c.III, 290; Mevsili, *el-İhtiyar*, s.446; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, c.IV, s.215.

¹³⁵ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, c.II, s.319.

¹³⁶ Serahsi, *el-Mebsût*, c.V, s.25; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, c.IV, s.214; Ebû Zehra, *Muhadarât fi akdi'z-zivac*, s.188; Abdülkerim Zeydan, *el-Mufasssal fi ahkâmi'l-mer'e*, c.VI, s.335.

¹³⁷ Serahsi, *el-Mebsût*, c.V, s.25; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, c.III, 290; Bilmen, *Kamus*, c.II, s.67; Mevlevi, "Kefâet", s.255; Râfîi, *Ahkâmu'l-ahvali's-şahsiyye*, s.342.

¹³⁸ Serahsi, *el-Mebsût*, c.V, s.25; İbn Kudâme, *el-Muğni*, c.IX, s.394; Şirbîni, *Muğni'l-muhtac*, c.III, s.224; Râfîi, *Ahkâmu'l-ahvali's-şahsiyye*, s.342.

¹³⁹ HAK, md.45.

Bu görüşteki İslâm bilginlerinin delilleri şunlardır;

1. Bazı hadislerden ve Hz. Peygamberin uygulamalarından erkeğin evleneceği kadına mal bakımından denk olması gerektiği anlaşılmaktadır. Onlardan bazıları şunlardır:

“Kadınla dört özelliği için evlenilir; malı, soyu, güzelliği ve dini. Sen dindar olanını seç ki elin bereket bulsun.”¹⁴⁰ hadisinde evlilikte malın da tercih edilebilir vasıflardan olduğu belirtilmektedir.

Mal bakımından denklikle ilgili bir diğer hadis ise şöyledir: “Haseb(şeref) mal ile dir. Kerem takva ile dir.”¹⁴¹

Yukarıdaki hadislerle birlikte “Bu dünyada insanların kendi aralarındaki üstünlüğü(ahsabun – nas) mal ile dir.”¹⁴² hadisi de mal ile denkliğin şart oluşuna delil olarak gösterilmektedir.¹⁴³

Ebu Cehennem ve Muaviye'nin evlilik teklifini danışan Fatıma bintü Kays'a Hz. Peygamber “Ebu Cehennem kadınları çok döven bir adamdır. Muaviye ise fakirdir, malı yoktur. Üsame b. Zeyd ile evlen.”¹⁴⁴ buyurmuştur. Başta bundan hoşlanmayan Fatıma sonra Üsame ile evlenmeyi kabul etmiştir. Muaviye'nin fakir olduğu için tavsiye edilmemesi mal bakımından denkliğin şart olduğu şeklinde yorumlanmıştır.¹⁴⁵

2. Neseb bakımından övünme insanlar arasında denklik konusu olduğu gibi mal bakımından övünme de denklik konusudur.¹⁴⁶ Hatta bazı toplumlar neseb bakımından daha çok mal bakımından övünürler.¹⁴⁷

3. Ailenin Mihir ve nafakası ihtiyaçlarının karşılanamaması aile hayatında şiddetli geçimsizliğe, kadının ve çocukların zarar görmesine sebep olabilir.¹⁴⁸ Bu olumsuzlukların yaşanmaması için erkek mal bakımından kadına denk olmalıdır.

b. Evlilikte erkeğin kadına mal bakımından denk olması şart değildir. Malikiler, sahih bir görüşe göre Şafiiler ile bir rivayete göre Ahmed b. Hanbel bu görüştedir.¹⁴⁹ Ayrıca çağdaş İslâm hukuk-

¹⁴⁰ Buhari, Nikah, 15; Müslim, Nikah, 15.

¹⁴¹ Beyhaki, Sünen, VII, 219.

¹⁴² Nesai, Nikah, 9.

¹⁴³ İbn Kudâme, *el-Muğni*, c.IX, s.394.

¹⁴⁴ Müslim, Talak, 6; Beyhaki, Sünen, c.VII, s.219.

¹⁴⁵ İbn Kudâme, *el-Muğni*, c.IX, s.394.

¹⁴⁶ İbn Kudâme, *el-Muğni*, IX, 394.

¹⁴⁷ Mevlevi, “*Kefâet*”, s.255.

¹⁴⁸ İbn Kudâme, *el-Muğni*, c.IX, s.394; Şirbîni, *Muğni'l-muhtâc*, c.III, s.224; Abdülkerim Zeydan, *el-Mufassal fi ahkâmi'l-mer'e*, c.VI, s.335.

¹⁴⁹ Şirbîni, *Muğni'l-muhtâc*, c.III, s.224; Abdullah Şemseddin Muhammed b. Muhammed b. Abdurrahman Ruayni Hattab, *Mevahibü'l-celil li-şerhi*

çularından Vehbe Zuhayli ile Muhammed Zeydan konuyla ilgili görüşleri değerlendirerek malda denkliğin şart olmadığı sonucuna ulaşmıştır.¹⁵⁰ Bu görüşteki İslâm hukukçularının delilleri şunlardır:

1. İslâm'da mal çokluğuyla gururlanma kınanmıştır. Zenginliğe itibar edilmemiştir. Ancak fakirlik övülmüş hatta temenni edilmiştir.¹⁵¹ Zira Hz. Peygamber “*Allahım beni fakir olarak yaşat fakir olarak öldür.*”¹⁵² buyurmuştur. Buna göre fakirlik ayıplanacak bir durum değildir. Öyle olsaydı Hz. Peygamber fakirliliği istemezdi. Ayrıca Hz. Peygamber de fakir sayılırdı. Çünkü vefat ettiğinde zırhının borcuna karşılık olarak bir Yahudi'de rehin kaldığı bilinmektedir.¹⁵³

2. İnsanların ekonomik durumları sürekli değiştiğinden zenginlik geçicidir.¹⁵⁴ Zamanla zengin insanlar fakir; fakir insanlar da zengin olabilir. Bu nedenle zenginlikle fakirlik hastalıkla sağlığa benzetilmiştir. Çünkü her iki durum da değişkendir.¹⁵⁵

Erkeğin ailesinin nafakasını sağlayacak ekonomik gücünün olmasının önemini kabul etmekle birlikte evliliğin feshini gerektirecek shhat veya lüzum şartı olmadığı kanaatindeyiz. Bununla ilgili gerekçelerimizi şöyle sıralayabiliriz:

1. Kur'an'da erkeğin kendinden daha zengin kadınla evlenemeyeceğini ifade eden ayet bulunmamaktadır. Üstelik “*Bekârları, kölelerinizden ve cariyelerinizden durumu uygun olanları evlendirin. Eğer bunlar yoksul iseler, Allah onları lütfuyla zenginleştirir. Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir.*”¹⁵⁶ buyrulur fakirliğin evliliğe mani olmadığı belirtilmektedir.

Kur'an'da “*Eğer yoksulluktan korkarsanız, Allah dilerse lütfuyla sizi zengin kılar. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.*”¹⁵⁷ buyrulur fakirliğin geçici bir durum olduğuna işaret edilmiştir. Buna göre mal bakımından denk olmadığı gerekçesiyle erkeğin evliliğine mani olmak tutarlı görülmemektedir.

Muhtasarı Halil, Daru'l-Alemi'l-Kütüb, ts., c.V, s.106; Râfi, *Ahkâmu'l-ahvali's-şahsiyye*, s.343.

¹⁵⁰ Zuhayli, *Fıkhu'l-İslâm*, c.VII, s.246; Muhammed Zeydan, “*Kefâet*”, s.388.

¹⁵¹ Muhammed Zeydan, “*Kefâet*”, s.387; Mevlevi, “*Kefâet*”, s.255.

¹⁵² Tirmizi, *Zühd*, 37.

¹⁵³ Krş.Buhari, *Büyu*, 14.

¹⁵⁴ Şirbini, *Muğni'l-muhtâc*, c.III, s.224.

¹⁵⁵ Nur, “*Kefâet*”, s.55.

¹⁵⁶ Kur'an, Nur, 24/32.

¹⁵⁷ Kur'an, Tevbe, 9/28.

Bir başka ayette “Dünya hayatının hâli, ancak gökten indirdiğimiz bir yağmurun hâli gibidir ki, insanların ve hayvanların yedikleri yeryüzü bitkileri onunla yetişip birbirine karışmıştır. Nihayet yeryüzü (o bitkilerle) bütün zinet ve güzelliklerini alıp süslendiği ve sahipleri de onun üzerine (her türlü tasarrufa) kadir olduklarını sandıkları bir sırada, geceleyin veya güpegündüz ansızın ona emrimiz (afetimiz) geliverir de, bunları, sanki dün yerinde hiç yokmuş gibi, kökünden yolunmuş bir hâle getiririz. İşte düşünen bir toplum için, âyetleri böyle ayrı ayrı açıklıyoruz”.¹⁵⁸ buyrularak zenginliğin geçiciliğine işaret edilmiştir.

Daha önce zikredildiği gibi evlilikte denklik daha çok toplum tarafından kınanmayı engellemek için şart koşulmuştur. Halbuki mal ile övünülmemesi gerektiği Kur’ânda şöyle ifade edilmemektedir. “Derken onun büyük bir serveti oldu. Arkadaşıyla konuşurken ona dedi ki: Benim malım seninkinden daha çok. Adamlardan yana da senden daha üstünüm”. Derken kendine zulmederek bağına girdi. Şöyle dedi: “Bunun sonsuza değin yok olacağını sanmıyorum.”¹⁵⁹, “Eğer benim malımı ve çocuklarımı kendininkilerden daha az görüyorsan, belki Rabbim bana, senin bağından daha iyisini verir. Seninkinin üzerine de gökten bir afet indirir de bağ kupkuru ve yalçın bir toprak hâline geliverir.”¹⁶⁰

140 | db

Şüphesiz Kur’ân’da bu konuda daha bir çok ayet bulunmaktadır.¹⁶¹ Bu ayetlerden malın evlilikte denklik şartı olamayacağını anlıyoruz.

2. Evlenen taraflardan kadının erkekten daha zengin olması kadının zenginliğini kullanarak erkeği aşağılaması, toplum tarafından ikinci planda görülmesi, hanımının maddi her isteğini karşılamaması, eşinin evlenmeden önceki lüks yaşantısını sürekli hatırlatması ve ailelerin uyum sağlayamaması gibi istenmeyen durumlara sebep olabilir. Ancak erkeğin fakirlikle küçümsenmesi için kadının mutlaka zengin olması gerekmez. Fakir bir kadın yine kendisi gibi fakir bir erkekle evlendiğinde de zenginleri göstererek aynı hakaretleri yapabilir.

3. Çağdaş İslâm hukukçularından Ebû Zehra Hidaye’de yer alan Ebu Hanife ve İmam Muhammed’in evlenecek olan erkeğin mihir ve

¹⁵⁸ Kur’ân, Yunus, 10/24.

¹⁵⁹ Kur’ân, Kehf, 18/34,35.

¹⁶⁰ Kur’ân, Kehf, 18/39,40.

¹⁶¹ Kur’ân, Sebe, 34/35.

nafaka dışında evleneceği kadına denk olması, denklikte erkeğin mal varlığının tamamının değerlendirildiği görüşünün mebsut'a aykırı olduğunu gerçekte bu iki fakihin bu görüşte olmadığını, mezhepte mal bakımından denklige itibar edilmediğini ifade etmektedir.¹⁶²

E. İslâm'a Giriş Zamanı Bakımından Denklik

İslâm'a giriş zamanı bakımından denklik erkeğin baba veya dedesinin Müslüman olma zamanının kadının baba veya dedesinin Müslüman olma zamanına denk olmasıdır.¹⁶³ Hayrettin Karaman bu denklige "Ailenin İslâm'a giriş tarihi" olarak tanımlamaktadır.¹⁶⁴

İslâm'a girişin evlilikte denklik şartı olup olmadığı konusunda İslâm hukukçularının görüşlerini şöyle sıralamak mümkündür.

a. İslâm'a giriş zamanı evlilikte denklik şartlarından değildir. Aksi halde sahabeden bir erkeğin tabiinden bir kadına denk olması gerekir. Çünkü sahabe Müslüman olduğunda bir çoğunun babası Müslüman değildi. Ancak tabiinden olanların babaları Müslüman'dı. Halbuki sahabe bu ümmetin en faziletlisidir. İslâm hukukçularının çoğunluğu bu görüştedir.¹⁶⁵

b. İslâm'a giriş zamanı Arap olmayanlar arasında evlilikte denklik şartıdır. Araplar arasında şart değildir. Çünkü İslâm'a giriş zamanı sadece Arap olmayan Müslümanlar arasında övünülecek bir konudur. Araplar babalarının Müslüman olmasıyla övünmezler, soylarıyla övünürler. Bu görüş Hanefilere aittir.¹⁶⁶ Ancak Hanefiler İslâm'a giriş zamanının ne kadar önceye götürüleceği konusunda ihtilaf etmiştir. Bu konudaki görüşler şunlardır;

1. İslâm'a giriş zamanı bakımından denklikte sadece babanın Müslüman olma zamanına itibar edilir. Çünkü bir kişiyi tanımak için babasının bilinmesi yeterlidir.¹⁶⁷ Bu durumda sadece babası

¹⁶² Ebû Zehra, *el-Ahvalu's-şahsiyye*, s.139; *Muhadarât fî akdi'z-zivac*, s.188,189.

¹⁶³ İbn Kudâme, *el-Muğni*, c.IX, s.396.

¹⁶⁴ Karaman, Hareddin, *Mukayaseli İslâm Hukuku*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1999, c.I, s.311.

¹⁶⁵ İbn Kudâme, *el-Muğni*, c.IX, s.391-396.

¹⁶⁶ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, c.IV, s.211; Ebû Zehra, *Muhadarât fî akdi'z-zivac*, s.187; Abdulhamid, *Ahvalu's-şahsiyye*, s.94.

¹⁶⁷ Ebû Zehra, *el-Ahvalu's-şahsiyye*, s.138.

Müslüman olan erkek hem babası hem de dedesi Müslüman olan kadına denktir. Ebu Yusuf bu görüştedir.¹⁶⁸

2. Denklikte dede ve diğer usûlün de Müslüman olma zamanı karşılaştırılır. Sadece babası Müslüman olan erkek kendisi gibi sadece babası Müslüman olan kadına denktir. Hem babası hem de dedesi Müslüman olan kadına denk değildir.¹⁶⁹

Evlilikte erkeğin baba ve dedesinin Müslüman olma zamanının kadının baba ve dedesinin Müslüman olma zamanına denklik şartı koşulmasının günümüzde de güncelliğini koruduğunu kanaatindeyiz. Örneğin asırlardır ailesi Müslüman olan bir kadının sadece babası Müslüman olmuş bir erkekle evlenmesine denkliğin olmaması nedeniyle velilerin itirazı günümüzde de karşılaşılabilecek bir durumdur.

Araplarda olduğu gibi Arap olmayanlar arasında da baba veya dedenin Müslüman oluşunun evlilikte denklik konusu olmayacağı görüşündeki cumhurun görüşünün daha isabetli olduğunu düşünüyoruz. Hanefilerin baba veya dedenin Müslüman oluşunu sadece Araplar arasında denklik şartı olarak kabul etmelerinin örften kaynaklandığı kanaatindeyiz.

142 | db

F. Bedensel ve Zihinsel Sağlık Bakımından Denklik

Bedensel ve zihinsel sağlık bakımından denklik erkeğin evlilik akdinin kurulmasına ve devam etmesine engel oluşturacak cüzam, baras(alacalı), zihinsel özür gibi kusur ve hastalıklar bakımından sağlıklı kadına denk olması şeklinde de tanımlanmıştır.¹⁷⁰

Bedensel ve zihinsel sağlığı denklik konusu olarak kabul eden İslâm bilginlerine karşılık denklik konusu olmadığını savunan İslâm bilginleri de bulunmaktadır. Şimdi her iki görüşü ve gerekçelerini inceleyelim.

a. Bedensel ve zihinsel olarak sağlıklı kadın, bedensel ve zihinsel olarak sağlıklı olmayan erkeğe denk değildir. Çünkü sağlıklı bir kadın bedensel ve zihinsel kusurları olan erkekle evlenmekten uta-

¹⁶⁸ İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, c.IV, s.211; Mevsili, *el-İhtiyâr*, s.446; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, c.III, s.288.

¹⁶⁹ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, c.III, s.288.

¹⁷⁰ Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, c. III, s.221; Hattab er-Ruayni, *Mevahibü'l-celil*, c.V, s.106.

nır. Maliki ve Şafiilerle Hanefilerden İmam Muhammed bu görüştedir.¹⁷¹ Bu görüşteki hukukçuların delilleri şunlardır:

1. Hz. Peygamberden rivayet edilen “*Aslandan kaçtığı gibi meczumdan kaç*”¹⁷² hadisi bedensel ve zihinsel denklığe gerekçe olarak yorumlanmıştır.¹⁷³

2. Nikah akdin feshedilmesine neden olan cüzam, baras, delilik, hadım gibi kusurlar nikahta denklik şartı olarak da kabul edilmelidir. Çünkü kadın bu gibi kusurlardan utanır.¹⁷⁴

Cinsel birleşmeye engel olan iktidarsızlık, cinsel organın kesik olması ve hünsalık gibi kusurlarla körlük ve topallık gibi bedensel kusurların denklik konusu sayılıp sayılmayacağı konusunda farklı görüşler oluşmuştur.¹⁷⁵

Sonradan oluşan bedensel ve zihinsel kusurlar denklığı bozmaz. Bu görüş Malikilere aittir.¹⁷⁶

Tarafların her ikisi de kusurluysa hem kadının hem de erkeğin akdi feshetme hakkı vardır. Çünkü insanlar kendi kusurlarından rahatsız olmasa da başkalarının kusurlarından rahatsız olabilirler. Şafiiler bu görüştedir.¹⁷⁷

b. Beden bakımından sağlıklı olma evlilikte denklik konularından değildir. Çünkü bu kusurlar evliliği etkilemez. Bedensel kusurlarda sadece kadının evliliği reddetme hakkı vardır. Velinin bu tür kusurlarda evliliği reddetme hakkı yoktur. Çünkü bu ayıpların zararı sadece kadınla ilgilidir. Hanefi ve Hanbeliler bu görüştedir.¹⁷⁸

Görüldüğü gibi evlenen tarafların bedensel ve zihinsel olarak denklliğini doğrudan emreden nas bulunmamaktadır. Bu kriterin

¹⁷¹ İbn Kudâme, *el-Muğni*, c.IX, s.396; Şirbîni, *Muğni'l-muhtâc*, c.III, s.201; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, c.IV, s.220; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, c.III, s.284.

¹⁷² Buhari, *Tıb*, 19.

¹⁷³ Muhammed Zeydan, “Kefâet”, s.393.

¹⁷⁴ Şirbîni, *Muğni'l-muhtâc*, c.III, s.221.

¹⁷⁵ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi*, c.II, s.325,327; Şirbîni, *Muğni'l-muhtâc*, c.III, s.221; Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib Maverdi, *el-Havi'l-kebir hüve Şerhu Muhtasari'l-Müzeni*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1994, c.IX, s.106,107.

¹⁷⁶ Malik, *Müdevvene*, c.II, s.142.

¹⁷⁷ Şirbîni, *Muğni'l-muhtâc*, c.III, s.221.

¹⁷⁸ İbn Kudame, *el-Muğni*, c.IX, s.395; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, c.IV, s.220; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, c.III, s.284.

denklik şartı olamayacağını savunan fakihlerin gerekçeleri daha kuvvetli görülmektedir. Çünkü nikah akdinden önce kadının evliliği kabul etmeme ve bazı fakihlere göre evlilikten sonra erkeğin bedensel ve zihinsel kusurları sebebiyle boşanmak için mahkemeye başvurma hakkının olduğu düşünüldüğünde bedensel ve zihinsel bakımdan sağlamlığın denklik şartı koşulmasına gerek kalmadığı ortaya çıkmaktadır

G. Dindarlık Bakımından Denklik

Dindarlık bakımından denklik denildiğinde Müslüman bayanın Müslüman olmayan erkekle evlenmesi veya dindar bir kadının kendisi kadar dindar olmayan bir erkekle evlenmesi olmak üzere iki durum akla gelse de bu başlıkta daha çok ikinci durumun ele alındığını görmekteyiz. Çünkü Müslüman kadının Müslüman olmayan erkekle evlenemeyeceği konusunda günümüzde farklı düşünen bazı araştırmacılar olsa da klasik dönem İslâm alimleri icma etmiştir.¹⁷⁹ Nitekim bazı kaynaklarda dindarlık bakımından denklikte kadının başka bir dinden erkekle evlenmesinin kastedilmediği açıkça ifade edilmektedir.¹⁸⁰ Ancak bazı Malikiler din olmadan dindarlığın olmayacağından hareketle Müslüman olmayı da dindarlık bakımından denkliğin ön şartı olarak kabul etmiştir.¹⁸¹ Biz burada dindarlık bakımından erkeğin kadına denk olma şartını inceleyeceğiz.

Dindarlık bakımından denklik erkeğin takva, ahlak, zühd ve iyilik gibi konularda kadına denk olmasıdır.¹⁸²

Dindarlığın nikahta denklik konusu olup olmayacağı konusunda iki görüş oluşmuştur.

a. Dindarlık evlilikte denklik şartlarındandır. Buna göre dinde gevşek davranan, haramları açıktan yapan ve ahlaki zaafı olan erkek takvalı, dindar ve ahlaklı bir kadına denk değildir. İslam hukukçularının çoğunluğu bu görüştedir.¹⁸³

¹⁷⁹ Daha geniş bilgi ve güncel tartışmalar için bkz. Nihat Dalgın, *İslâm Hukukuna Göre Müslüman Gayr-i Müslim Evliliği*, Etüt Yayınları, Samsun, s.102-140.

¹⁸⁰ İbnü'l-Hümâm, *Fethul'l-Kadîr*, c.III, s.289; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, c.III, s.220; Bilmes, *Kamus*, c.II, s.67.

¹⁸¹ Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Muhammed b. Abdurrahman Ruayni Hattab, *Mevahibü'l-celil li-şerhi Muhtasarı Halil*, Dâru Âlemi'l-Kütüb, c.V, s.106.

¹⁸² İbnü'l-Hümâm, *Fethul'l-Kadîr*, c.III, s.289; Râfîi, *Ahkâmu'l-ahvali's-şahsiyye*, s.341.

¹⁸³ İbn Kudame, *el-Muğni*, c.IX, s.391; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, c.III, s.223; Tahtavi, *Haşiye*, c.II, s.43; Hattab er-Ruayni, *Mevahibü'l-celil*, c.V,

Bu görüşteki fakihlerin tespit edebildiğimiz delilleri ise şunlardır:

1. Kur'ân'da yer alan “Zina eden erkek, zina eden veya müşrik olan bir kadından başkası ile evlenemez. Zina eden kadınla da ancak zina eden veya müşrik olan erkek evlenir. Bu müminlere haram kılınmıştır.”¹⁸⁴ ayetinden evlenecek tarafların dindarlık bakımından denk olmalarının şart olduğu anlaşılmaktadır.¹⁸⁵

2. Hz. Peygamberden rivayet edilen “ Zina sebebiyle sopyla cezalandırılan erkek ancak kendi gibi zina edenle evlenir.”¹⁸⁶ hadisinden aldığı ceza sebebiyle günahkar/fasık olduğu açık olarak bilinen bir erkeğin dindar bir kadına denk olmadığı anlaşılmaktadır.¹⁸⁷

Hz. Peygamberden rivayet edilen “Size, dinini ve ahlâkını beğendiğiniz biri geldiğinde onu evlendirin. Böyle yapmazsanız, yeryüzünde büyük bir fitne ve yaygın bir fesat olur.”¹⁸⁸ hadisinde açık bir şekilde dindarlıkta denklığe itibar edilmesi gerektiği ifade edilmiştir.¹⁸⁹

Konuyla ilgili bir başka rivayet ise şu şekildedir. “Kadın dört şeyi için nikah edilir; malı soyu güzelliği ve dini. Sen dindar olanını seç ki elin bereket bulsun.”¹⁹⁰

3. Kadının korunması ve evlilikte uyumun sağlanması için dindarlık bakımından denklik diğer denklik konularından daha önemlidir. Dini değerlere önem veren kadın nesep olarak dengi kabul edilmeyen erkekten ziyade günahları açıktan işleyen ve dini hassasiyetleri olmayan erkek evlenmekten utanır.¹⁹¹

4. Fasığın şahitliği kabul edilmez. İnsanlar fasığa can ve mal emanet etmez. Fasık hem Allah katında hem de insanlar nazarında

s.106; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, c.III, s.290; İbn Âbidin, *Reddü'l-muhtâr*, c.IV, s.213; Cündi, *el-Ahvalu's-şahsiyye*, s.23.

¹⁸⁴ Kur'ân, Nur, 24/3.

¹⁸⁵ İbn Kudâme, *el-Muğni*, c.IX, s.391; Şirbîni, *Muğni'l-muhtâc*, c.III, s.221; Râfîi, *Ahkâmu'l-ahvali's-şahsiyye*, s.340.

¹⁸⁶ Ebû Dâvud, Sünen, Nikah, 4.

¹⁸⁷ Hattab er-Ruayni, *Mevahibü'l-celil*, c.V, s.107.

¹⁸⁸ Tirmizî, Nikâh, 3; İbn Mace, Nikah, 46.

¹⁸⁹ Muhammed Zeydan, “Kefâet”, s.381.

¹⁹⁰ Buhârî, Nikah, 15; Ebû Davud, Nikah, 2; Nesaî, Nikah, 13; İbn Mace, Nikah, 6.

¹⁹¹ İbn Kudâme, *el-Muğni*, c.IX, s.391.

muteber değildir. Bu nedenle fasık olanlar ancak kendileri gibi olanlara denktir.¹⁹²

b. Evlilik akdinde dindarlık bakımından erkeğin kadına denk olması şart değildir. Çünkü dindarlık ahireti ilgilendiren bir konudur. Denklik ise daha çok dünyayı ilgilendiren bir durumdur. Ahiretle ilgili bir durum dünya ile ilgili evliliği feshedemez. Ancak sokağa sarhoş olarak çıkan, alay edilen ve dövülen erkekler dindar kadınlara denk değildir. Bu görüş İmam Muhammed'e aittir.¹⁹³

İmam Muhammed'in diyanet bakımından denkliği bütünüyle reddettiğini söyleyemeyiz. Çünkü insanlar arasında alay konusu edilecek kadar sarhoş olan bu sebeple sokakta dövülen ve çocuklara maskara olan kişinin dindar bir kadına denk olmayacağını da kabul etmektedir.¹⁹⁴ İmam Muhammed ile Ebu Yusuf arasındaki görüş farklılığı şöyle açıklanabilir. Ebu Yusuf ister açık ister gizli olsun dindar olmayan bir erkeğin dindar kadına denk olmadığını savunmaktadır. İmam Muhammed ise gizli olan fasıklık bilinmeyeceğinden dindar olmadığı tespit edilemeyen kişinin dindar bir kadına denk olduğunu savunmaktadır. Yoksa yukarıda belirtildiği gibi İmam Muhammed sokağa sarhoş olarak çıkan kişinin dindar kadına denk olmadığını ifade etmektedir.

146 | db

Serahsi Ebu Hanife'den bu konuda bir görüş nakledilmese de kalıcı bir durum olmaması sebebiyle dindarlık bakımından denkliğe itibar etmeyeceği bilgisine yer vermektedir.¹⁹⁵ Hanefi mezhebinde bu konudaki fetvanın İmam Muhammed'in görüşüne göre olduğu ifade edilmektedir.¹⁹⁶

Evlendiğinde dindar olan erkeğin daha sonra dinde gevşek davranması denkliği bozmaz. Çünkü evlilikte denklik akdin başında aranan bir özelliktir.¹⁹⁷

Dindarlık bakımından erkeğin kadına denk olmasının nikah akdinin lüzum şartlarından olduğunu savunan fakihlerin delillerinin daha kuvvetli olduğu kanaatindeyiz. Nesep, mal, İslâm'a giriş,

¹⁹² İbn Kudâme, *el-Muğni*, c. IX, s.391.

¹⁹³ Serahsi, *el-Mebsût*, c.V, s.25; İbn Kudâme, *el-Muğni*, c.IX, s.391; Mevsîli, *el-İhtiyâr*, s.446; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, c.III, s.289; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, c.IV, s.213.

¹⁹⁴ Serahsi, *el-Mebsût*, c.V, s.25; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, c.III, s.289, Ebû Zehra, *el-Ahval's-şahsiyye*, s.140.

¹⁹⁵ Serahsi, *el-Mebsût*, c.V, s.25.

¹⁹⁶ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, c.III, s.289.

¹⁹⁷ Abdulhamid, *el-Ahvalu's-şahsiyye*, s.97.

hürriyet gibi diğer denklik konularına göre dindarlık bakımından denkliğin evlilikten beklenen gayenin gerçekleşmesinde daha etkili olacağını düşünüyoruz.

Sonuç

Evlilikte denkliğin şart olup olmadığı konusunda ve denklik kriterlerinde fukahanın oldukça farklı görüşlere sahip olduğu ortaya çıkmaktadır. Hanefiler evlilikte denklik konularını en geniş tutan ekoldür. Bu konuda Hanefilere en yakın Şafilerdir. Malikiler ise denklik kriterlerini en dar tutan ekoldür. Söz konusu ihtilafta nasların yorumlanış şekliyle hadislerin sahih veya zayıf oluşundaki farklı değerlendirmelerin yanında örf etkili olmuştur.

Denklik konularının çoğunun Kur'an'da ve sünnette sağlam bir dayanağı bulunmamaktadır. Buna karşılık bir çok sahih hadis nesep ve mal gibi konularda evlilikte denkliğin şart olmadığı görüşünü kuvvetlendirmektedir. Hz. Peygamber dönemindeki uygulamalar da bu görüşü desteklemektedir. Ayrıca ilgili hadislerin çoğunda denklik konularının belirtilmemesi de dikkat çekicidir.

Müçtehit imamlar döneminde denklik konuları çoğunlukla ailenin durumuna göre belirlenmiştir. Hürriyet, İslâm'a giriş, meslek ve nesep gibi kriterlerde bunu daha çok görmekteyiz. Ancak değişen şartlar günümüzde meslek gibi bazı denklik konularında aileden daha çok kızların durumunun dikkate alınmasını gerektirmektedir. Çünkü günümüzde kadınlar eğitimden ticarete, sanattan idareye kadar hayatın her alanında daha fazla yer almaktadır.

Klasik dönem İslâm hukukçularının denklikle ilgili rivayetleri sıhhat veya lüzum şartı olarak değerlendirmelerinde ve denklik kriterlerinin belirlenmesinde dönemin hakim kültürü etkili olmuştur. Müçtehit imamlar döneminde denklik konularının bölgelere ve kültüre göre değişmesi bunu ispatlamaktadır.

Denklik konuları zamanla örf ve maslahata göre değişebilir. Çünkü fukaha denklik konularını örf ve ailenin korunması maslahatına dayandırmıştır. Bu nedenle klasik dönemde belirlenen konulardan bazıları denklik şartı olmaktan çıkabileceği gibi yeni denklik konuları da belirlenebilir.

Kaynakça

- Abdulhamid, Muhammed Muhyiddin, *el-Ahvâlu's-şahsiyye fi's-şeriatî'l-İslâmiyye*, el-Mektebetü'l-Hanifiyye, İstanbul.
- Adevi, Mustafa, *Camiu ahkami'n-nisa*, Daru İbni Affan, Kahire, 1999.
- Beyhaki, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali, *es-Sünenü'l-kübra*, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 2003.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukukî İslâmiyye ve Istilahatı Fıkhıyye Kamusu*, Bilmen Yayınevi, İstanbul, 1968.
- Buhari, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, *Sahih-i Buhari*, Daru İbn Kesir, Beyrut, 2002.
- Buhutî, Şeyh Mansur b. Yunus b. Selahaddin el Hanbeli, *Keşşâfu'l-kınâ an metni'l-İknâ*, Alemü'l-Kütüb, Beyrut, 1997.
- Cündî, Ahmed Nasr, *el-Ahvâlu's-şahsiyye fi'l-İslâm*, Dâru'l-Maârif, Kahire, 2001.
- Dalgın, Nihat, *İslâm Hukukuna Göre Müslüman Gayr-i Müslim Evliliği*, Etüt Yayınları, Samsun.
- Develioğlu, Ferit, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi, Ankara, 1999.
- Ebû Davud, Süleyman b. Eş'as b. İshak el-Ezdi es-Sicistânî, *Sünenü Ebî Davud*, Mektebetü'l-Mearif, Riyad, ts.
- Ebû Zehra, Muhammed, *el-Ahvâlu's-şahsiyye*, Daru'l-Fikri'l-Arab, 1950.
- _____, *Muhadarât fî akdi'z-zivâc ve eseruhu*, Daru'l-Fikri'l-Arabî, ts.
- Erdoğan, Mehmet, *Fıkh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2005.
- Hallaf, Abdulvehhab, *Ahkâmu'l-ahvali's-şahsiyye fi's-şeriatî'l-İslâmiyye*, Dâru'l-Kalem, Kuveyt, 1990.
- Hattab er-Ruayni, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Muhammed b. Abdurrahman, *Mevahibü'l-celil li-şerhi muhtasarı Halil*, Daru'l-Alemi'l-Kütüb, ts.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdülazîz ed-Dimaşki, *Reddü'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr Şerh-i Tenvîri'l-ebâr*, Dâru Âlemi'l-Kütüb, Riyad, 2003.
- İbn Hacer el-Askalanî, Ali b. Ahmed, *Fethu'l-bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Riyad, 2001.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Zahiri, *el-Muhalla*, İdaretü'l-Tibaati'l-Müniriyye, ts.
- İbnü'l-Hümâm, Kemâleddin Muhammed b. Abdülvahid b. Abdülhamid, *Şerhu Fethi'l-kadîr*, Daru'l-Kütübî'l-İlmi, Beyrut, 2003.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed, *el-Muğni*, Daru Alemi'l-Kütüb, Riyad, ts.
- İbn Mace, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid er-Rebei el-Kazvini, *Sünenü İbn Mace*, Mektebetü'l-Mearif, Riyad, ts.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Cemalüddin, *Lisanu'l-Arab*, Daru'l-Mağrife, ts.
- Karafi, Ebû'l-Abbas Şihabüddin Ahmed b. İdris b. Abdürrahim, ez-Zahîra, Daru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1994.
- Karaman, Hareddin, *Mukayasesi İslâm Hukuku*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1999.
- Kâsânî, Ebû Bekr Alaeddin Ebû Bekr b. Mes'ud b. Ahmed el-Haneffî, *Bedâiu's-sanâi' fi Tertîbi's-Şerâi'*, Mekke, 1986.
- Koçyiğit, Talat, *Hadis Terimleri Sözlüğü*, Rehber Yayıncılık, Ankara, 1992.
- Komiyon, el-Mevsuatu'l-fıkhıyye, Vizaretü'l-Evkaf ve's-Şuuni'l-İslâmiyye, Kuveyt, 1983.
- Komiyon, *Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1998.
- Komiyon, *İslâm Hukuku*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2012.
- Maverdî, Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib, *el-Havi'l-kebir hüve Şerhu Muhtasarî'l-Müzeni*, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1994.
- Merdavi, Ebû'l-Hasan Alaeddin Ali b. Süleyman b. Ahmed, *el-İnsaf fi ma'rifeti'r-racih mine'l-hilaf ala mezhebi'l-İmami'l-mübeccel Ahmed b. Hanbel*, yy. 1957.
- Mevlevî, Hasan, "el-Kefâetü fi'n-nikâh", *el-Mecelletü'l-İlmiyye el-Meclisü'l-Avrubıyye li'l-İfta ve'l-Buhus*, Cild VII, 2005.

- Mevsilî, Abdullah b. Mahmud, *el-İhtiyar li ta'lîlîl-Muhtâr*, Pamuk Yayınları, İstanbul, ts.
 Muhammed Zeydân, Zeydân, “el-Kefâetü fi akdi'n-nikâh”, *Mecelletü'l-Câmiati'l-İslâmiyye*,
 c.17, sayı:3, Ocak 2009, s.361-464.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn el-Kuşeyri en-Nisaburi el-Haccac, *Sahih-i Müslim*, Daru Tayyibe,
 Riyad, 2006.
- Nesai, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb, *Sünenü'n-Nesai*, Mektebetü'l-Mearif,
 Riyad, ts.
- Nevevi, Ebû Zekeriyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şeref b. Nuri, *Kitabu'l-mecmu' şerhi'l-
 Mühezzeb li ş-Şîrâzî*, Mektebetü'l-İrşâd, Cidde.
- Nur, bint Hasan b. Abdulhalim, “Hükmü't-tefrîk beyne'z-zevceyni li ademi kefâeti'n-
 neseb”, *Mecelletü'l-İslâm fi Asya*, c.6, sayı:2, Aralık 2009, ss.53-85
- Semerkandî, Ebû Bekr Alauddin Muhammed b. Ahmed, *Tuhfetu'l-fukahâ*, Daru'l-Kütübî'l-
 İlmî, Beyrut, ts.
- Serahsî, Ebû Bekr Şemsüleimme Muhammed b. Ahmed b. Sehl Serahsî, *el-Mebsût*, Dâru'l-
 Mağrife, Beyrut, ts.
- Şevkânî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Havlani, *Neylü'l-evtâr şerhu
 Münteka'l-ahbar*, Matbaatu Mustafa, ts.,
- Şîrâzî, Ebû İshak Cemaleddin İbrâhim b. Ali b. Yusuf el-Fîrûzâbâdî, *el-Mühezzeb fi fikhî'l-
 İmam eş-Şâfî*, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut.
- Şîrbînî, Şemseddin Hatib Muhammed b. Ahmed Kahiri Şafîî, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti
 meâni elfâzi'l-Minhâc*, Daru'l-Mağrife, Beyrut, 1997.
- Tahtavi, Ahmed b. Muhammed b. İsmail el-Hanefi, *Hâşiyetü't-Tahtavi ale'd-Dürri'l-
 muhtar*, y.y.
- Tirmizi, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Serve es-Sülemi, *Sünenü't-Tirmizi*, Mektebetü'l-
 Mearif, Riyad, ty.
- Zeydan, Abdülkerim, *el-Mufassal fi ahkâmî'l-mer'e ve'l-beytü'l-Müslim fi ş-şeriatî'l-
 İslâmiyye*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1992.
- Zeydan, Muhammed Zeydan, “el-Kefâetü fi Akdi'n-Nikâh”, *Mecelletü'l-Câmiati'l-
 İslâmiyye*, XVII/1.
- Zeylâî, Ebû Muhammed Cemaleddin Abdullah b. Yusuf b. Muhammed, *Nasbu'r-roye li-
 Ehâdîsi'l-Hidaye*, Mektebetü'l-Mekkiyye, Cidde, ty.
- Zuhaylî, Vehbe, *el-Fikhül-İslâmî ve Edilletuhu*, Dârü'l-Fikr, 1985.

